

AZ ATHENAEUM

14.993
4/3

OLVASÓ

TÁRA

Alphonse Daudet

A kápolna

III

Ára 1 korona

Az Athenaeum Olvasótára

hazai és külföldi jeles szépirodalmi

termékeket, regényeket és elbeszéléseket közül kéthetenként megjelenő díszes és tartós kiállítású kötetekben szép vászonkötésben felülmulthatatlan olcsó áron.

Az Athenaeum Olvasótárában megjelent kötetek szerzők szerinti betűrendben:

Abonyi Árpád. Bosnyák képek. Novellák. Kötve (I. 6.)	1 kor.
— Novellák. Két kötet. Kötve (II. 17. 18.)	2 kor.
— A Mammuth. Regény. Kötve (III. 2.)	1 kor.
— A második férj. Regény. 2 köt. Kötve (III. 20. 21.)	2 kor.
— Jön a hajnal. Regény. Kötve (V. 20.)	1 kor.
Abonyi Lajos. A fejetlen barát. Regény. Kötve (VIII. 3.)	1 kor.
Ifj. Ábrányi Kornél. Edmund párbaja. 2 köt. Kötve (IV. 5. 6.)	2 kor.
— Dícsőség bolondja. Regény. 2 kötet. Kötve (IV. 16. 17.)	2 kor.
Acscsád Ignác. Fridényi bankja. Reg. 2 kötet. Kötve (III. 14. 15.)	2 kor.
Alarcon. Különös történetek. Kötve (III. 17.)	1 kor.
Alexander Mrs. Az ő legkedvesebb ellensége. Reg. 2 k. (IV. 21. 22.)	2 kor.
Ambrus Zoltán. Ninive pusztulása és egyéb elb. Köt. (III. 5.)	1 kor.
— Szeptember. Regény. Kötve (VI. 18.)	1 kor.
Annunzio. A gyermek. Regény. 2 kötet. Kötve (III. 6. 7.)	2 kor.
Anthony F. Courteil János. Regény. Kötve (II. 4.)	1 kor.
Auerbach B. Waldfried. Reg. 3 köt. Kötve (IV. 10—12.)	3 kor.
Balzac. 30 éves asszony. Regény. 2 kötet. Kötve (VIII. 1. 2.)	2 kor.
Bartók Lajos. A szemfényvesztők. Reg. 2 k. Kötve (IV. 23. 24.)	2 kor.
Bellamy. Ida. Regény. Kötve (VI. 24.)	1 kor.
Bell R. Az arany hácsó. Regény. 2 kötet. Kötve. (V. 18. 19.)	2 kor.
Benedek Elek. Huszár Anna. Regény. Kötve (II. 16.)	1 kor.
— A szív könyve. Elbesz. 2 köt. Kötve (VII. 7. 8.)	2 kor.
Beniczkyné-Bajza Lenke. Két szív harcza. R. 2 k. Köt. (I. 4. 5.)	2 kor.
— Itt és a jövő életben. Regény. 2 kötet. Kötve (II. 5. 6.)	2 kor.
— Kiközösítve. Regény. 3 kötet. Kötve. (VI. 12—14.)	3 kor.
Björnson Björnsterne. Isten nyomai. Reg. 2 k. Köt. (III. 11. 12.)	2 kor.
Bogdánovics György. (Beksics G.-né.) A bukkottak. Reg. K. (I. 7.)	1 kor.
Bourget Pál. Asszonyi szív. Regény 2 k. Köt. (I. 15. 16.)	2 kor.
— Hazugságok. Regény. 3 kötet. Kötve (II. 1—3.)	3 kor.
— Bűnös szereltem. Regény 2 kötet. Kötve (IV. 19. 20.)	2 kor.
— Végzetes idyll. Regény 3 kötet. Kötve (V. 1—3.)	3 kor.
— A kék hercegnő. Regény. 2 kötet. Kötve (VII. 11. 12.)	2 kor.
Brète, de la, Jean. Csak játék volt. Regény. Kötve. (I. 3.)	1 kor.
Catulle Mendés. Tavaszi románcz. Elbeszélés. Kötve (IV. 4.)	1 kor.
Cherbullez V. Saint Maur kisasszony jegyese. Reg. Köt. (II. 13.)	1 kor.
Coppée. Nyolcz beszély. Kötve (II. 7.)	1 kor.
Daudet Alphonse. A Kápolna. Reg. 3 köt. Köt. (IV. 1—3.)	3 kor.
— A család támasza. Reg. 3 kötet. Kötve (VII. 1—3.)	3 kor.
De Marchi. Pianelli Demetrio. Reg. 2 köt. Kötve (VII. 4. 5.)	2 kor.
Detleff. Feloldhatatlan kötelekek. Reg. Kettős köt. K. (V. 22. 23.)	2 kor.
— Apa és fiu. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 5. 6.)	2 kor.
Donászy Ferencz. Anarkalli. Reg. 2 kötet. Kötve (IV. 7. 8.)	2 kor.
Dosztojevszky. Egy halottas ház emlékiratai. Regény. 3 kötet. Kötve. (VII. 17—19.)	3 kor.
Edwards. Kalandorné. Regény. Kötve (V. 10.)	1 kor.
Erdélyi. Szegény Dezső. Regény. Kötve (V. 9.)	1 kor.
Feydeau E. Chalis grófnő. Regény Kötve (II. 8.)	1 kor.
Gaal Mózes. Apró történetek. Kötve (III. 19.)	1 kor.
Gyarmathyné. Régi urak, új parasztok. Elbesz. Kötve (V. 4.)	1 kor.
Gyp. Pipiske házassága. Regény. 2 kötet. Kötve (VI. 4. 5.)	2 kor.
Halévy. A hercegnő. Regény. Kötve (I. 22.)	1 kor.
Hawthorne. Malmaison Arkibáld. Regény. Kötve (III. 16.)	1 kor.
— A nászutazás és egyéb elbeszélések. Kötve (I. 17.)	1 kor.
Helmburg W., Tollen Lóri. Reg. 2 kötet. Kötve. (VI. 16. 17.)	2 kor.
— Egy jelentéktelen asszony. Reg. 2 köt. Kötve (VII. 15. 16.)	2 kor.
Hermann Ottóné. Kisvárosiak. Regény. Kötve. (VIII. 8.)	1 kor.
Houssaye A. Éva leányai. Regény. Kötve. (II. 11.)	1 kor.
James H. Unokatestvérek és egyéb elb. Kötve (II. 19.)	1 kor.
Jókai Mór. Két menyegző és egyéb elbeszélések. Kötve (I. 1.)	1 kor.
— Az egyhuszas leány és egyéb elbesz. Kötve (II. 20.)	1 kor.
— Ne hagyj magad és egyéb elbeszélések. Kötve (V. 11.)	1 kor.

Jókal Mór. Az apja fia és egyéb elbeszélések. Kötve. (VII. 6.)...	1 kor.
Justh Zsigmond. Delelő és egyéb elbesz. Kötve (II. 22.).....	1 kor.
Kabos Ede. Koldusok. Elbeszélések. Kötve (I. 12.).....	1 kor.
Kazár Emil. Össze-vissza. 29. elbesz. 2 köt. Kötve (V. 16. 17.)...	2 kor.
Kipling Rudyard. Elborult világ. Reg. 2 köt. Köt. (I. 20. 21.)...	2 kor.
Kóbor Tamás. Fagy. Novellák. Kötve (II. 23.).....	1 kor.
— A tisztesség nevében. Regény. Kötve. (VI. 23.).....	1 kor.
Korolenko. A vak zenész. Regény. Kötve (I. 19.).....	1 kor.
Kozma Andor. Humoros históriák. Kötve. (VI. 11.).....	1 kor.
Kövér Ilma. Báránnyelbők. Elbeszélések. Kötve (VII. 10.).....	1 kor.
Kupcsayné Molnár Julla. Van Isten! Reg. 2 köt. Köt. (VII. 20. 21.)	2 kor.
Malonyay Dezső. Vergődés. Elbeszélések. Kötve (II. 24.).....	1 kor.
— Az utolsó. Regény. 3. kötet. Kötve. (VIII. 9—11.).....	3 kor.
Margitay Dezső. A hivatal. Regény. Kötve. (II. 14.).....	1 kor.
Márkus József. Hamis bálványok. Elbesz. Kötve (II. 21.).....	1 kor.
Maupassant. A mi szívünk. Regény. Kötve (VII. 9.).....	1 kor.
Ouida. Santa Barbara és egyéb elbeszélések. Kötve (III. 9.)...	1 kor.
— A Massarene Család. Regény. 3 kötet. Kötve (VI. 1—3.)	3 kor.
Ottolengul R. A század bűne. Reg. 2 köt. Kötve. (VIII. 15. 16.)	2 kor.
Palotás Fausztin. Salve Regina. Regény. Kötve. (VI. 15.).....	1 kor.
Pekár Gyula. Homályban. Elbeszélések. Kötve (III. 24.).....	1 kor.
— A szoborszép asszony. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 17.)...	1 kor.
Petelei István. Vidéki emberek. Kötve (VI. 10.).....	1 kor.
Plros, mint a róza. Regény. 2 kötet. Kötve (V. 14. 15.).....	2 kor.
Potapenko. A kiválasztott. Regény. 2 kötet. Kötve (VIII. 4. 5.)	2 kor.
Prém József. Félvér. Regény. Kötve (I. 14.).....	1 kor.
— Edith története. Regény kötve (I. 8.).....	1 kor.
Prévost Marcell. Lemondás. Reg. 2 köt. Kötve (IV. 14. 15.).....	2 kor.
Rider Haggard. Ósók kinsere. Reg. 3 köt. Köt. (VI. 7—9.).....	3 kor.
— Náda, a liljom. Regény. 2 kötet. Kötve (VII. 13. 14.).....	2 kor.
Ruffiny. Paragreenék a párisi világtárlaton. Hum. elb. K. (I. 11.)	1 kor.
Savage. Az ősi kastély. Reg. 3 köt. Kötve. (VI. 20—22.).....	3 kor.
Schubln Ossip. A lángeész. Regény. Kötve (V. 24.).....	1 kor.
— Egy fáradt szív. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 14.).....	1 kor.
Sebők Zsigmond. Elbeszélések. Kötve (I. 24.).....	1 kor.
Serao Matild. Riccardo Joanna élményei. Reg. 2 k. Köt. (II. 9. 10.)	2 kor.
— Harminez perzent kamat. Regény. Kötve (V. 21.).....	1 kor.
Stinde. A Buchholz Familia. Regény. Kötve. (I. 10.).....	1 kor.
Sudermann. Homályban. Elbeszélések. Kötve. (VIII. 7.).....	1 kor.
Surville. Róbert házassága. Regény. Kötve (VI. 6.).....	1 kor.
Szabóné Nogáll Janka. Elbeszélések. Kötve (III. 1.).....	1 kor.
Sziklay János. A szerelem apostolai. Regény. Kötve (IV. 9.)...	1 kor.
Ten Brink. Jeanette és Juanita. Regény. Kötve (V. 12.).....	1 kor.
Theurlet. Apaság. Regény kötve. (VI. 19.).....	1 kor.
— Raymonde. Regény. Kötve (I. 18.).....	1 kor.
Thury Zoltán. Regénymesék. Elbeszélések. Kötve (II. 12.).....	1 kor.
Tolnai Lajos. Csak egy asszony. Regény. Kötve (I. 2.).....	1 kor.
— Az urak. Regény. Kötve (III. 8.).....	1 kor.
— A grófné ura. Regény. Kötve (V. 13.).....	1 kor.
— Beszélyek. 2 köt. Kötve (III. 3. 4.).....	2 kor.
Tóth Béla. Boldogasszony dervise és egyéb históriák. Elbeszélések. Kettős kötet. Kötve. (VIII. 12. 13.).....	2 kor.
Verga Giovanni. Elena férje. Regény. Kötve (II. 15.).....	1 kor.
— Éva. Regény. Kötve (III. 22.).....	1 kor.
— A királytigri. Regény. Kötve (IV. 13.).....	1 kor.
Vértesl Arnold Fürdön. Regény. Kötve (III. 10.).....	1 kor.
— Mézeshetek. Regény. Kötve (III. 13.).....	1 kor.
— Mindhiába. Regény. Kötve (IV. 18.).....	1 kor.
— Előre. Regény. Kötve (VIII. 6.).....	1 kor.
— Az ugaros-karádi közbirtokosság. Reg. 2 köt. Köt. (V. 7. 8.)	2 kor.
— Fényes házasság. Regény. Kötve (I. 13.).....	1 kor.
— Eltévesztett utak. Regény. Kötve. (I. 23.).....	1 kor.
Vértesl Gyula. Elbeszélések. Kötve (III. 18.).....	1 kor.
Vincet Jakab. Trevannes Jakab. Regény. Kötve (I. 9.).....	1 kor.
Werner E. Szabad Pálya. Reg. 3 köt. Kötve (VII. 22—24.).....	3 kor.
Werner Gy. Megvirrad még valaha. Reg. 3 k. Köt. (VIII. 18. 19. 20.)	3 kor.
Williamson. Egy vidéki hölgy. Regény. Kötve. (III. 23.).....	1 kor.

Századunk Magyar Irodalma Képekben.

Széchenyi föllépésétől a kiegyezésig.

. . . Irta . . .

Endrődi Sándor.

Ara diszes vászonkötésben 6 korona.

Régóta nehezen várt könyv ez az Endrődy Sándoré, amely az ihletett poéta édes szózatával regél; cseveg a magyar irodalom, a mi irodalmunk nagyjairól, akiket idáig talán tudósok szemüvegén keresztül néztünk és most egyszerre, mintegy varázsütésre, meglepetve látjuk az ő csodálatosan lebilincselő egyéniségüket. A ragyogó nyelvü, tüzes érzésü poéta, életet, színt varázsol a tudomány szürke vásznára és irodalmunk történetének vezéralakjait mindenek számára érdekessé teszi; bemutatja mint írókat, művészeket és embereket.

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A KÁPOLNA

— REGENY —

IRTA

ALPHONSE DAUDET

FORDITOTTA

FÁI J. BÉLA

Országos Széchényi Könyvtár
— HARMADIK KÖTET —

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA

1896.

OSZK

Dr. Ágoston Székessy Könyvtár

14.993/4/3

~~25451~~

XIV.

H e t i v á s á r.

Egy illatos, enyhe májusi reggelen az öreg Chuchin az ő hivatalos sárgaréz-táblás halászmesteri ládikjában fölfelé haladt a Szajján, Athistól Evry felé, a parti lejtő mentében új helyeket keresve a varsái számára a közelebbi halászati évszakra. Már maga az a lustálkodó mód is, ahogy evezett, a báméskodás és tereferelés megszokása mutatta, hogy a gazda nincs itthon, még pedig régóta. Övé volt most az egész folyó. A lefelé uszó teherhajókról egy-egy korty itallal kínálták; tréfás szókat kiáltott oda a hajósok feleségeinek, a hid mellé kötött nagy dereglyében ruhát mosó asszonyoknak, akik maguk nagyobb lármát csaptak, mint mindakét part összes sármányai és barázda-billegetői együttvéve.

Chuchin apó éppen végzett a mosónékkal, akik a sulyokjaikkal fenyegették, amidőn evezés közben a fejét fölvetve, ottfenn a hid karfájához támaszkodva, az elegáns, halálfejű Alexandre urat pillantotta meg.

A hidláb árnyékától eltakarva, a Rosine apja egy pillanatig egy helyben tartotta a ladikját, mialatt kurtaszáru pipájából nagyokat huzva elmélkedett s leste az egykori udvarmestert.

— Vajjon mit les itt a vén róka? Az igaz, hogy egy szót sem veszít el a mosóasszonyok pletykájából, akik az egész helység szennyesét szapulják, de hát Alexandre uram különbeket is tud s még ő pletykálhatna nekik . . . Nem; mialatt a víz mélységét fürkészi, apró szemé a vasut felé sandit. Bizonyosan vár valakit . . .

Két evezőcsapással előbukkant az árnyékból s vén, rekedt és csufondáros hangján fölszólt a hidra:

— Máris horgászik, öreg? Még messze vagyunk pedig a halászat idejétől.

Amaz egy kicsit zavarodottnak látszott, s igazgatta az orrán a csiptetőt, hogy időt nyerjen a feleletre.

— Magad sem tudod, vén Chuchin, hogy milyen jól eltaláltad! Csakugyan egy pár takaros potykára lesek itt, de amik nem a te hálódba valók.

Hirtelen elhallgatott s a vasut irányába fülelt. De amit ő a Párisba igyekvő vonat zakatolásának gondolt, csak a zsilip távoli harsogása volt. Lehajolva a ladik felé, folytatta:

— Hát otthon mi ujság? Mégse jött haza abból az Algériából a gazda?

— Vén alamuszija! Mintha bizony Rosine nem mindent elmondana neked, ami a házban történik!

Alexandre ur félrehuzta a száját. Nem szeretett Rosineról az apjával beszélni, — talán bizonyos tisztességérzésből, amelyet ez a bugris nem értett meg, vagy talán azért is, mert félt a kellemetlen magyarázatoktól.

— Ni, Chuchin, kiáltott le, hogy másra terelje a beszélgetést, — nézd csak a lakódat . . . Megy a pincébe.

Georges apó éppen most jött elő a kunyhóból, a viz csillámlásától erősen pislogva, reszkető lábakkal, két kézzel tartva egy igen hosszú halászpóznát.

— Vén mihaszna! dörmögött Chuchin, a parasztember gyűlölködő megvetésével az olyanok iránt, akik már nem tudnak dolgozni. — No, gyönyörű gondolat volt, ezt a féregnek valót az evezőink meg a hálóink közé kvártélyozni. De ni, mit akar avval a karóval? hiszen még nincs itt a halászat ideje . . .

— Hát nem látod, hogy palackot kötött a végére? Vízet akar meríteni a Szajnából . . . Nézd csak, milyen fura.

Mivel a part igen magas volt, az öreg ezt a módot találta ki arra, hogy a vizet elérje. Csak-hogy most a viz szokatlanul alacsony volt, s le kellett feküdni, tehetetlenül nyújtóztatva el vénhedt

testét. Alexandre meg Chuchin jóízűen mulattak az erőlködésén.

— Még megszakad bele, úgy erőlködik.

— Egészen áthajlik a part szélén, még le találja huzni a feje . . . Hé, Georges apó, vigyázzon . . . No tessék, lepottyant.

Kétségbeesett, vad kiáltás, az a rekedt ordítás, amelyhez az egész életerejét összeszedi az ember, verte föl mind a két partot. A vizszéli nád rezgése mutatta azt a helyet, ahova az öreg, fejjel lefelé, alábukott és egy szomszédos mezőn dolgozó parasztok csak nagy ügygyel-bajjal huzták ki a vizből. Csak mikor fölhozták a partra, dideregve, víztől csurogva és folyvást görcsösen szorongatva a póznáját, akkor sietett elő képmutatóan a halászmester, aki egy pillanatilag már azt hitte, hogy megszabadult a lakójától.

Ugyanakkor robogott ki a pályaudvarról a Páris felé tovább menő vonat, s a Sautecoeur menyé közeledett a hid felé könnyü, piros-csíkos ruhájában, amely a Szajna szelétől szorosán a lábszáraitra tapadt. A férjét kísérte volt ki a vonathoz, s most egy alacsony, pihegő dámával jött elő, aki gyermek-kocsit tolt maga előtt. Egy Noel nevű párisi liceumi professzor felesége volt ez, aki a Remetelakban szobát bérelt, hogy kis leánykája az erdőség egészséges levegőjét szivhassa.

Sautecoeurnének, amint a vén lakáj kék ruháját megpillantotta, elváltozott az arca, s megkérve

Noelnét, hogy várja meg őt a part aljában, majdnem reszketve közeledett Alexandre felé, aki mozdulatlanul, a hid karfájára támaszkodva leste a jövetelét.

Gyors, halk hangon váltottak néhány szót.

— ... A herceg Grosbourban van ... Menj ki az erdőbe ... Az öreg-tölgyhöz.

— Lehetetlen ... Vigyáznak reám.

— Az indián?

— Az ... Olyan bosszantó!

Emberek haladtak át a hidon, környékbeliek, szállítók. A pékné a kocsija ernyője alól köszöntötte őket. A mézáros-legény lóháton, fehér köténye fölött a vállára akasztott nagy hushordó szatyorral, hátrafordult, hogy rájok mosolyogjon; és Alexandre ur ezalatt tüntetően beszélte el fenyhangon a Georges apó balesetét, patétikus taglejtéssel mutatva az összenyomott, töredezett nádra, meg azután a kunyhóra, ahova a szegény öreget bevitték.

— Oh, biz én mar azt hittem, hogy a Foucart targoncáját kell előhozatni ...

Halkan pedig hozzátette:

— Holnap. csütörtökön, a corbeili hetivásáron ... Tizenegy órakor a saint-spiró-utcai ékszerboltban ... Együtt fogják kiválogatni az ékszereket.

— Nem tudom ... Nem ígérhetem ... mormolá habozva a menyecske, szemét a távolba függesztve, ahol az evryi zsilip ontotta az áradatát.

S fennhangon hozzátette, hogy mások is hallhassák:

— Szegény Georges apó! . . . Tüdő-gyuladás, ilyen vén embernek halálos veszedelem . . . Volt szerencsém, Alexandre ur.

— Naccsád . . .

A mosóasszonyok, a kiket a buzgó sulykolás sem gátolt abban, hogy figyelemmel kísérik ennek a rövid párbeszédnek az egész titokzatosságát: szidták-szapulták a vén piperkőcöt, amikor azt látták, hogy csókvetéssel fejezte be a társalgást . . .

Micsoda tüzes legény ez az Alexandre! Hát nem elég neki a Chuchin leány? Már a Sautecoeurné is kell? . . . Abba' a családba' különben szokás már ez; az öreg indián az egész környék leghiresebb szarvhordozója volt: hát a fiu csak követi a jó példát . . .

S a sulykok csak úgy csattogtak, a nevetéstől csak úgy repedeztek a pruszlikok.

Sautecoeurné, nem sejtve, hogy ez a muzsika neki is szól, visszatért a hidfeljáró aljában várakozó Noelnéhez és segítve neki a kocsit tologatni, rábeszélte, hogy menjenek át másnap a corbeili hetivásárra. Kocsit majd valamelyik szomszédtól kérnek kölcsön. Ő fog hajtani maga. Az ut gyönyörű, az erdőn visz keresztül; a kis leánynak az nagyon jó lesz . . .

— Csakhogy az ipamnak azt kell hinnie, hogy ön tette az inditványt. Szörnyen bizalmatlan a menyé

iránt, sőt valamennyi asszony iránt. Ön az egyetlen kivétel, bár nem tudom miért. Mielőtt ön hozzánk jött lakni, soha sem engedte meg, hogy a férjem nélkül egy kis sétát tegyek az erdőben . . . Azt fogja neki mondani, hogy vásárolni akar Corbeilben egyet-mást. Meglássa, jól fogunk mulatni.

Amilyen gyanakvó volt Sautecouer apó, olyan kevésbé volt bizalmatlan Noelné. A jó asszonyság egy álló hónap óta segítette elő a legártatlanabbul Charlexisnek a hadnagya feleségével való gonosz szándékait. Ez a tisztességes, széles dada-arc, meg a férje professzori címe annyira megnyugtatta az öreg erdőőrt, hogy végképp letett megszokott gyanujáról és kémkedéséről.

A két barátnő egyedül járt ki mindennap az erdőbe, összecukható székeket és uzsonnát vive magukkal; letelepedtek az öreg-tölgyről nevezett tisztáson, az erdőnek olyan részén, amely nem volt az indián őrizetére bízva. Ott aztán beszélgettek, varrogattak, fenszóval olvasgatták a *Petit Journal*-t, belevegyítve a párisi napihíreket a csalit rovarainak zümmögésébe, a fatetők zugásába. Egy órai üldögélés után Sautecoeurné rendszeren azt indítvánnoztta, hogy járkáljanak egy kicsit, s végre maga indult be az erdőbe, mert kövér barátnője legjobban szeretett egy helyben maradni.

A parknak sűrű cserjével körülvett, magas rácsozatokkal áttört vén falai felé, amelyek a Kis-Sénartnak ezt a részét szegélyezik, nagy messzeségre

terjed el a csalit, bársonypuhaságu gyepével, melyet az alacsony ágak cirógatnak, mikor a legkisebb szélfuvalomtól úgy lengedeznek, mint megannyi bengáli *punka*. E végtelen és rejtelmes pázsitok egyikének a távolában, mindig ugyanazon a helyen, s mintegy ott felejtve, egy kifeszített, nagy nyerselyem napernyő várta a menyecskét, a napernyő alatt pedig, amely egészen eltakarta, Charlexis nyújtózkodott kényelmesen a kövér, puha fűben.

Mint hogy a Remetelakba tilos volt bemennie, mióta az erdőőr rajtakapta, hogy a menyét megcsókolta: ezt a légyottnak való táborozást hevenyészte magának, amely bizony meglehetősen veszedelmes volt, mert csak lopva lehetett néhány csókot, ügyetlen ölelkezést váltani, nagysietve és remegve. A hetivásáron való találkozásuk nyilván jobb alkalmat fog szerezni.

Mikor másnap reggel a kis kocsi átrobogott a corbeili széles hidon, a kis város, amely rendszerint csendes és néptelen szokott lenni, csakugy hemzsegett a mozgalmasságtól és zshivajtól. Ódon klastroma köré összeszorulva, a Szajna balpartján, szemközt a lejtősen elterülő kertekkel, olyanféle külseje van, mint Bázelnak a münszter táján, amikor bucsu van s ellepi a környékének valamennyi faluja és majorja.

A földött piac körül és a szomszédos utcákban mindenféle formájú falusi szekerek voltak összegabalyodva s tették rendkívül nehézé a közlekedést. Sautecourné egyenesen a Szent-Spiro-klastromhoz

hajtott, amely csöndesen és elhagyottan áll a városka közepén, mindig hűsen tartva a széltől, amely légvonat módjára süvölt az ódon templom körül. Ott azt mondta Noelnének, hogy várja meg őt, amig vásárolni megy.

— Ha a kicsike unatkozni talál, betérhet vele a templomba. Van ott egy nagyon szép kő-lóvas.

És azután sugárzó arccal sietett el a találkozóra.

A herceg már előbb ott volt a vevőkkel zsúfolt boltban, s egy szögletben válogatott az asztal szélén a fülbevalók közt. Melléje egy üres szék volt oda készítve az asszonyka számára. Sautecoeur né leült és egymáshoz simulva, halkán beszélgettek, mialatt a fülbevalókat egy darabka fekete bársonyon csillogtatták, amig körülöttök morsangi majorosok, akik a fiokat házasították ki, egy egész sereg atyafival és ismerőssel együtt alkudoztak a nászajándéokra, tréfás szavakkal, nevetéssel, vaskos esernyőkkel, magas kontyokkal, hogy az ember szinte azt hihette volna, hogy a Palais-Royalban van, egy Labiche-féle kacagtató bohózat előadásán.

De a szerelmes párnak jobb dolga volt, sem hogy ezen mulatott volna. Ma éjszakára az öreg Sautecoeur szolgálatra volt kirendelve az erdő egész személyzetével együtt.

— Tíz órakor ott leszek a Remetelaknál. Tartsd nyitva a szobád ablakát.

— Oh, az Istenért! . . . Nem . . . Félek.

— Ugyan mitől? Az urad Párisban van, az öreg csak reggel hat órakor jön haza. Hiszen ugysem fogunk elaludni. Képzeld, magunk leszünk, legelőször . . .

A nyakába, a hajába suttogta ezeket, míg ő az új ékszereit próbálgatta föl. Most elmentek a lakodalmasok. A boltosné meg a huga, — középkorias arcok, elkopott és zöldes maradványai valami kimerült régi nemzetségnek, amelyenket Seine-et-Oiseban gyakran találhatni — közeledtek a herceghez, földig bókolva előtte s alázattal kérdezve, hogy ő kegyelmességének méltóztatott-e választani.

— Választottam, Souchottené asszony . . . Ezt a garnitúrát, amelyért majd eljövök estére magam.

Sautecoeurné pirulva állott föl, hogy távozzék, midőn egy nagy landau állott meg a bolt előtt, amely már ugy is sötét volt s most ugy elhomályosult, mintha széles ernyőt bocsátottak volna le a kirakata előtt.

— A Féniganné asszony kocsija, mondá a boltosné nagy tisztelettel, de mégsem olyan alázatos hangon, amelyet Charlexis-szel szemben használt. Oh az a kereskedői skála! százszorta finomabb és gazdagabb, mint akár a kínai hanglépcső! . . .

A herceg nem mozdult, félre sem fordította a fejét, de mosolyának a kifejezése más lett, kajánná változott, amint egy nyulánk, elegáns nőalakot látott a boltba lépni.

— Készen van az órád? . . .

Lydienek nem volt hozzá ereje, hogy többet mondjon. Szándékosan-e, vagy nem. ideges köhögés-fulasztotta el a szavát. Nem látta Charlexist a montecarloi komédia, az elválás és szökés óta, s most a szemközt való, félig vak bolti tükör váratlanul azt a csinos, nyegle és csalfa arcot mutatta neki.

Gyors és igen soknemű volt az a benyomás; utálat, ijedelem, harag vegyült bele s egyuttal az az öröm is, hogy e különféle érzések közt semmi bánat sincs s hogy végre tisztában van azzal a bizonytalansággal, amely néha nyugtalanította, mikor azt a kérdést tette föl magának:

— Mit fogok érezni, ha viszontlátom? . . .

Ha szerette valaha, annak most már vége volt, jó isten! És az a Sautecoeurné, parázs szemével és pórias hetykeségével, bizony hiába nézett rá olyan dühösen.

Az órája készen volt, átvette és szó nélkül ment ki. De anyósa, dult vonásait meglátva, fölkiáltott:

— Mi történt veled?

— A végzetes találkozás . . . mormolá Lydie, mialatt helyet foglalt mellette.

És halk hangon — a kocsis miatt, aki megömbölyítette a hátát, hogy odafigyelhessen — megnevezte Charlexist . . .

— Oh, nem kellett volna eljönnöm erre a hetivásárra.

— Én vagyok a hibás, édes gyermekem. De

nem jársz ki soha, hát azt akartam, hogy egyszer már friss levegőt szívj.

— Sejtettem, hogy valami szerencsétlenség fog érni.

Az anya ijedten nézett rá:

— Szerencsétlenség?

— Oh, nem olyasmi, amit ilyen eszeveszettől, mint én, gondolni lehetne . . . Nem; én szeretem a férjemet, és sohasem is fogok mást szeretni, csak őt . . . de hogyan mondjam el neki, hogy találkoztam a . . .

— Maradjon a dolog kettőnk közt. Hiszen olyan jól megy minden és Mérivet olyan örvendetes híreket küld . . . Talán késleltetnők ezzel a meggyógyulását és a hazajövetelét.

— De hisz ez annyi mint hazudni, nem mondani el neki mindent, amint hogy megfogadtam volt és meg is tartottam mindig, amióta Algériában van.

Mialatt beszélgettek, a kocsi lépésben haladt a szűk és zajos utcák tolongásában, megállott a patika, a papirkereskedő, a nyerges, a rács-csináló előtt, akik kijöttek a kocsihoz, átvenni a megrendeléseket s azután palackokkal, csomagokkal rakni tele a Libert ülését meg a ládáját; igazi asszonyi társalgás volt az a bizalmas, érzelmes beszélgetés, amelyet háztartási dolgok, a boltok előtt való megállás és alkudozás szakítottak félbe.

A pástétomsütő előtt, ahol a kocsi szintén megállott a vasárnapra való megrendelés végett,

épp akkor lépett ki Delcrous biró, kiöltözve, keztyüsen, fénylő szakállal és fogakkal.

Hónapok óta nem volt már Uzellesben s épp az imént tért be ide, hogy sietve megreggelizék a pástétomsütőnél s aztán vasutra üljön és ellátogasson a hölgyekhez, akikhez valami igen komoly és igen sürgős kérése lenne.

— Hát üljön be és jöjjön el villásreggelire mihozzánk, monda neki Féniganné.

S mialatt a biró örömtől sugárzó arccal ült le szemközt velük, a csomagok közé, Lydie, akit zavarba ejtett kissé az, hogy egyik régi ismerősükkel találkozik, nézegette az üvegtáblák mögött az apró asztalokat a sötét és piszkos kis helyiségben és színlelt érdeklődéssel kérdezte:

— Hát itt szokott enni?

— Itt, asszonyom, pár lépésnyire a hivatalomtól. A törvényház amott van az utca végén, azon a kis téren a malom mellett.

És Lydie szórakozottan nézdegélt körül, nem sejtve, hogy ennek a helynek nemsokára milyen fontossága lesz reá nézve.

— Szomorunak találják ezt a helyet, hölgyeim, nemde? Hát még én! . . . Épp ezért, és számítva az önök jóindulatára . . . De igaz, mi hír Algériából? Mikor jön haza Richard barátunk?

— A fiam nemsokára itthon lesz, kedves Delcrous ur. De jól tudja ön: a lányom meg én. az ő távollétében is, ha szolgálhatunk valamivel . . .

A biró mosolyogva hajtotta meg magát. Majd előadja a dolgát, ha künn lesznek ebből a vásárból és tolongásból.

A landaut a szabályosan ügető izmos lovak csakhamar kivitték Corbeilből, elhagyva a műalmok óriás kéményeit, amelyeknek a füstje elsötétítette a gyönyörű égnek egy egész darabját. Kocsik, gyalogosok, állatok, vidáman haza térő vásáros nép sokasága sietett tova a partos uton, az alatt csillogó folyó meg a messzeségig hullámzó árpa- és buzavetések között. Egy kis kétkerekű kocsi, melyet asszony hajtott, sebesen döcögött el mellettök, csaknem surolva a landau kerekeit. Lydie ráismert a Sautecoeur menyére és sokáig nézte szánakozva a szerény kis talyiga ugrándozását a göröngyös uton. Oh, mint szeretett volna utána kiáltani, hogy vigyázzon, figyelmeztetni a mélyedésekre, a végzetes feldölésekre, amelyek fenyegetik. De a kis kocsi olyan sebesen haladt, olyan messze volt már, csaknem a szélén a mozdulatlan, sötét erdőnek . . .

Ellenkező irányban közeledet vágatva, hangos csengőszóval egy nagy porfelhős benne egy négylovas daumont-fogatu hintó, az Alcantárák kék libériájába öltözött lovászegényekkel. meg a Mérogis kastélyból való szép zsidónőcskével kiket az olműtzi herceg kísért . . . Gyémánt szeme és könyörtelen mosolya valamely fiatal rádsára emlékeztetett, aki nézi, mint telik meg a kut szép fehér és rózsás asszonyi testekkel.

Mikor a hintó elrobogott, a Féniganék kocsijában néhány percig nyomasztó csend uralkodott.

— Milyen szerencse, hogy Richard nincs itt, gondolták magukban az asszonyok.

Delcrous pedig azon tanakodott, hogy vajjon ez után a találkozás után tanácsos lenne-e megkockáztatni azt a lépést, amely végett jött. De egy újabb mozzanat szerencsésen másfelé terelte a figyelmöket.

A soisyi hágón két kis korpásszöke leány futott elő egy szomszédos mezőn kifogott talyiga mellől s kínálta kákából és vizi gyökerekből fonott kosárkáit. Bár a hágó meredek volt, a kocsis, a koldusok ellen való megszokott gyűlöletből, épp akkor csapott a lovak közé, amikor Lydie kinyújtotta a kezét egy kis kosár felé. Féniganné, aki látta menyének a mozdulatát, rákiáltott a kocsisra, hogy álljon meg, de hasztalan; s néhány percig hallani lehetett a leánykák pihegését, amint utána futottak a kocsinak s meztelen lábúcskáik összesurlódtak.

Végre, az urasszony ismételt parancsára, mégis kénytelen volt a kocsis megállni. Lydie, köszönetet mondva az anyósának, a tárcáját keresgélte, hogy kifizesse a szerény vásárlást; de Féniganné máris teletöltötte fehér pénzekkel a felnyújtott kis kezeket.

— Ez meglepi önt, Delcrous ur? kérdé a birótól.

— Valóban, asszonyom, önnek a csavargók ellen olyan ellenszenvre volt, amelyben egyébiránt én is osztozom . . . Emlékszem is rá, hogy ugyan ezen a corbeili uton vitája volt egyszer a fiával . . .

— Igaz . . . Elise is velünk volt akkor.

— Ugy van, mondá Delcrous, földerülve a kis Piroska emlékétől.

S ritka és hegyes farkas-fogait mutatva, hozzátette:

— Ha már kimondotta annak a kedves teremtésnek a nevét . . .

A kocsi most az erdő és a szőlős dombok közt robogott tova. A virágjában lévő vadrózsa illata járta be az utat. A biró alkalmasnak találta az időt és a helyet a közlése megtételére. Megelégette már a magányos életet abban a komor és bus fészekben — hiszen látták az imént a hölgyek, hogy milyen. Pedig csak a vásári Corbeilt ismerik, és nem is képzelik, hogy rendesen milyen kihalt az a kis város, ahol este nyolc órakor már be van zárva, el van oltva minden s ahol, ha egy kocsi átrobog a Notre-Dame-utcán, minden emeleten azt mondják:

— Most megy haza a törvénszéki elnök . . . A Belle-Image omnibusza most megy ki a vasut-hoz . . .

Sem klub, sem szalon, semmiféle szórakozás a munkán kívül. Az egyetlen előny az, hogy Páris nem egészen egy órányira van vasuton, s hetenkint

többször is el lehet menni a Vendôme-térre, benézni a minisztériumba és szorgalmazni az előléptetést, amely megkönnyebbitené a nősülést. Elég az hozzá, megunta már, hogy a Couverchel-féle helyiségben folyvást azt hallja: «A biró ur ebédje készen van . . .» És mióta Elise asszonynyal találkozott, az a szép, nevető arc, amelyen a bánat egyetlen redővel sem hagyott nyomot, soha sem ment ki az eszéből. Elise, akihez egy este komoly kérdést intézett, másnapra halasztotta a válaszát, és másnap — elutazott. Végre, több havi várakozás és habozás után, ő éppen most irt neki egy igen részletes és őszinte hangu levelet, amelyben megírta az állását, a jövőbeli kilátásait; és most arra kéri Féniganné asszonyt, hogy járjon közbe az ő érdekében.

— Helyes, viszonzá Féniganné. — A corbeili élet nem valami mulatságos egy fiatal asszonynak, de a hugom Lorientban sem igen mulat, aztán meg itt leszünk mi is és segíteni fogunk önnek, hogy szórakoztassuk. Ezennel megígérem, hogy írok neki . . .

— És megengedi, ugyebár, hogy én is hozzáírkak egy pár sort a leveléhez? mondá Lydie, — mert volt alkalmam megismerni és megszeretni azt a kedves Eliset.

— Oh, hölgyeim, hölgyeim, hogyan hálálhatom ezt meg? mormolá a biró, s az arca egészen kivörösödött a szögletesre metélt sűrű, fekete barokk között.

És aztán az egész uton folyvást csak ezt a házassági tervet szépitgették azokkal a pompás kirándulásokkal, amiket együtt fognak tenni a Vieux-Garçonra, Sainte-Geneviève-des-Boisba halászni, vadászni.

— A Szent-Irén-egyházban kell majd megesküdniök, vetette oda Lydie szelesen.

De rögtön elhallgatott, kissé zavarodottan. Delcrous azonban nem volt tulságosan érzékeny.

— Minthogy Elise asszony elvált a férjétől, mondá nyugodtan, — egyházi esketés nem lesz, amit én nagyon sajnálok. Igen kedves dolog lett volna az abban a kis kápolnában.

Azután Fénigannéhoz fordult:

— Igaz, azt hallottam, hogy az ön barátja, a draveili plébános már nincs itt . . .

— Oh, a barátom . . . régóta nem az már. Nem tudtam neki megbocsátani, hogy úgy üldözte Cérés abbét, azt a derék papot.

Féniganné nem állhatta meg, hogy el ne nevesse magát, amint a Delcrous hüledező arcát látta, aki előtt ő a kis kápolna papjáról sohasem beszélt másképp, mint mély megvetés hangján.

— Hiába, a felfogásom egészen megváltozott; más asszony lettem . . . Hogyan történt ez? Majd elmondom talán egyszer. Hasznát veheti.

Az ebéd után átmentek a szalonba. Lydie Chopinnek egy preludiumát játszotta, amelynek pergő futamai csicsérgésre indítottak egy pintyökét

egy nagy paulovniában, amely a kastély egész bejárását beárnyékolta — amidőn csöngettek a rácsos-kapun.

Féniganné, aki éppen levelet irt Elisenek, meglátta az udvarba belépő látogatókat és sietve állott föl.

— Lydie, leánykám, csukd be a zongorádat. Cérés abbé jön egy másik pappal, nyilván az új plébánossal, aki a látogatását jön tenni. Még csak pár napja van Draveilben.

— Ez az a Cérés, akiről annyi csodát beszélnek? kérde a biró, az ablakhoz közeledve, ahol a két nő már együtt állott, szerényen a függöny mögé huzódva.

A papok lassan lépdeltek, fesztelenül beszélgetve, kissé szándékos könnyedséggel, kivált a plébános, alacsony, kövérecske ember, akinek piros arca, sima tokája, fekete gallérja olyan külsőt adott, mint azoké a kövér, megvigaszult, jómódu özvegyasszonyoké, akiket olyan gyakran láthatni.

Megállott az udvar két oldalát diszitó nagy kerek virágültetvények egyike előtt, hogy megcsodáltasson a káplánjával egy gyönyörű rózsafát; s megható volt látni, hogy az abbé, aki a kaputól fogva már kezében tartotta a kalapját, mint hajtotta le fehér fejét, görnyesztette meg izmos termetét s hallgatta gyermekes tisztelettel a főlebbvalója szavait, aki legalább husz évvel volt nála fiatalabb.

Ez volt hát az a zendülő pap, a fékezhetetlen Lucifer, akinek a dölyfösségét azzal akarták megtörni, hogy becsukták öt hónapra a trappisták közé?

— Teringettét, nem látszik valami jómódu-nak a Szent-Irén-egyház papocskája . . .

Delcrous-nak ez a halk hangon mondott megjegyzése csaknem önkéntelen volt, annyira megkapta őt a nap sugaraiban közeledő két reverendának az ellentéte: az egyik olyan ragyogó, ropogós és fekete volt, amilyen vörhenyes, kopott és vásott a másik.

De a Féniganné felhuzott szemöldöke, az a hang, amelyen azt erősítette: «Szent férfiú az», elejét vette a bíró további olcsó élcelésének. Sőt Delcrous ur visszafojtotta magába a nevetést akkor is, amikor a segédlelkész, mihelyt a szalon ajtaja kinyílt s a bejelentés megtörtént, előretörtetett, lökdösve, felfordítva mindent, ami utjába akadt, hogy ő lépjen be elsőnek.

Senki sem értette abban a pillanatban ezt a zajos berontást, s az a haragos tekintet, amelyet egyházi főlebbvalója rávetett, végkép kihozta a sodrából Cérés abbét, aki olyan alázatos, olyan félénk volt s annyira nem ismerte a társadalmi törvényeket, hogy azt gondolta: a világi társaságokban épp úgy, mint a processzióban, az alsóbbrendűnek kell elől mennie, az énekes gyerekek a diakonus előtt, a diakonusnak a pap előtt, a pap-

nak a püspök előtt. Itt azonban, szerencsétlenségére, minden sietsége mellett is nem sikerült elsőnek beérkeznie.

— Tessék, haragszik a plébános ur, gondolá magában szegény, mialatt köszönt. — De kimenet majd jobban vigyázok, hogy még egyszer el ne kövesssem ugyanezt az udvariatlanságot.

Ez a tünődés réveteg kifejezést adott a szemének, annak a két kék foltnak a napbarnította arcban, mialatt csodálattal nézegette a plébánosa gavalléros modorát, köszönése, leülése módját, ügyességét, amelylyel Fénigannénak a pompás *rosarium*-ához gratulált, a *Maréchal-Niel*-jeihez, *Gloire de Dijon*-jaihoz és azután zenéről beszélgetett a fiatal asszonnyal, s a tökéletes műkedvelő beavatottságával taglalgatta Wagnert meg Schumannnt.

Sőt amikor Lydie, aki a külföldi fogadókban megszokta az idegen régények olvasását, belevette a társalgásba a Tolsztoj, Ibsen, Meredith, Dosztojevszkij neveket, az új plébános bizonyoságot tett róla, hogy ezek az írók, — ha nem olyan jártas is a műveikben, mint a breviáriumában, — éppenséggel nem ismeretlenek előtte.

— Micsoda ember! . . . ezt mondogatták folyvást a Cérés abbé naiv szemei, amelyek rajongással tapadtak a fölebbvalója piros-pozsgás arcára.

De emez, kevésbé meghatva ettől a néma

csodálattól, úgy vélekedett, hogy mulathat is rajta, s hirtelen azt kérdezte a szegény vikáriustól, hogy mi véleménye van Dosztojevskij felől.

Az öreg pap arca, amely eddig barna volt, egyszerre téglaszinü lett; egész ábrázata olyan meghökkenést árult el, hogy Delcrous megszánta.

— Cérés abbé bizonyosan nem ér rá olvasgatni, mondá az ő katédrás, fenhéjázó hangján. — Nagyon is elfoglalja a nyomor, amelyet fölkeres és enyhít.

De az alázatos pap, akinek kinosan estek ezek a dicséreték, amelyek mintha az ő fölebbvalóját kisebbitették volna, megrázta magát a székén s azon az érdes hegyvidéki hangján azt mondta, hogy ő semmivel sem érdemesebb, mint mások, s hogy az olvasgatás neki is sok idejét veszi el.

— Ugyan, Cérés, csak nem fogja velünk elhíttetni, hogy olvasta Dosztojevskijt, zaklatta tovább a plébános, akinek a diszreverendája csak úgy rengett a nevetéstől.

— De bizony, olvastam . . . Mérivet ur adta volt ide . . . sőt nagyon neheztelek is arra a Dosztojevskijre.

— Neheztel rá? már miért? kérdé a plébános, hüledezve, mint a többiek is.

Meg kell adni, hogy a műveletlen segédlelkészről bajos is volt föltenni, hogy megérthette volna a *Karamazov testvérek* szerzőjét, s hogy neheztelni is tudna rá valamely elméletéért.

— Azért neheztelek rá, mert divatba hozta az orosz részvétet.

— Az orosz részvétet? . . . Mit ért ez alatt, kedves abbém?

— Azt az igazságtalan részvétet, amely csak a gazoknak és a ledéreknek szól, amely kizáróan csak a fegyházak és egyéb rossz helyek nyomorúságaival érzékenyít el bennünket, mintha a szerencsétlenség csak a büntetttben meg az elvetemültségben volna megható. Ezt nevezem én az orosz részvétnek. Mindnyájan ismertünk derék munkásasszonyokat, akik agyonfárasztották magukat a háztartással meg a gyermekek gondozásával, panasz nélkül szenvedve el az inséget meg az ütlegeket; és mikor Dosztojevszkij odaveti az ő Rodionját egy bukott leánynak a lába elé, aki az ő szemében az egész emberi nyomorúságot képviseli, én úgy találom, hogy ezzel meggyalázza a nyomort és rágalmazza az emberiséget.

A pap hangja, amely most már levetkőzte az akadozást, zengzetesen és erővel teljesen rezgett. Egyuttal a tekintete és a taglejtése is biztossá lett, mint valamely szabadszárnyalásu prédikáció közepett; és Lydie, aki eddigelé csak mesziről ismerte, amint kopott reverendáját a napban fényleni és kisebbedni látta: most megértette anyósának s az öreg Mérivetnek a lelkesedését.

— Hiszen jól tudja ön, abbé ur, hogy ez a részvét mitőlünk ered, mondá most Jean Del-

crous. — A negyvennyolcas időből való; megtalálhatja a Victor Hugo, a Georges Sand, az Eugène Sue regényeiben. Az oroszok csak kölcsönvették tőlünk s kifinomították a maguk bonyolult idegei számára. De azért a Dosztojevszkij Szónyája a Fantine családjából való.

A bíró, örömmel kapva az alkalmon, hogy megmutathatja a hölgyeknek, hogy ő sincs híján az olvasottságnak és az ékesszólásnak, fölvetette a fejét, kieresztette a hangját, akár csak a tárgyaló teremben; de szónoklatának a vége zürzavarba veszett, mert a plébános elég hosszasan találva már a látogatást, egyszerre fölállott s a háziaszszonynak köszönve, az ajtó felé indult, midőn a vikárius észrevette ezt az indulást.

— Oh istenem, mondá magában a boldogtalan, — már megint szórakozott voltam . . .

S keresztül rontott a szalonon, megbotlott egy taburetben, székeket borított fel s pohos kis plébánosát épp abban a pillanatban karolva át, amint ki akart lépni az ajtón, azt mondta:

— Nem, ezt nem engedhetem . . . Nagyon jól tudom, hogy mivel tartozom a fölebbvalómnak . . .

Azzal fölkapta, félrelökte s kirobogott a tornácra, ahol is diadalmas taglejtéssel érkezett be jó elsőnek.

— Furcsa egy ember! . . . miért siet mindig olyan nagyon? kérdé Delcrous halkán Lydietől

meg az anyósától, akik utána néztek az eltávolodó két papnak.

A kis plébános diszgallérja dühösen rázódott a heves taglejtéseitől, mialatt a vikárius hunyász-kodva, görnyedten kullogott utána a társaságbeli illedelemről kapott rettenetes lecke alatt, amelynek nem igen vette hasznát; mert amint a levélhordóval találkoztak, ki épp a kastély rácsos kapuja előtt szállott le a biciklijéről: amilyen szó-rakozott és jólelkű volt, szóba állott vele, hogy megkérdezze tőle, mit csinál a beteg felesége.

Hallani lehetett a plébános metsző, ideges hangját:

— Mehetnénk, abbé, mehetnénk! . .

S azután a szegény Cérés abbé mentegetőzése hallatszott, amint a porfelhőben és heves szavak fürgetegében eltűnt.

— Szegény papunk! sóhajtott föl Féniganné.
— Ez sem igen fogja neki megédesíteni az életét!

Lydie nem szólt; bele volt merülve a Richard most érkezett levelébe, ki a közelebbi keddre jelentette be a maga és a Mérivet hazajövetelét.

— Három nap múlva, mama! . . három nap múlva itthon lesz!

Örvendező hangja, az anyósa nyakára fonódó két karja annyi őszinteséget árult el, bogy a bíró, amikor este visszatért Corbeilbe, azt gondolta magában:

— A házasság mégis csak erős egy intézmény. Ilyen ostromok után ezek az emberek, lám, mintaszerű házaseletet élnek.

Igy ítél a világ, amely az emberekből és a dolgokból csak az elpalástoló külsőségeket látja és sohasem képzei el, hogy azokon belül mi van. Még a Féniganék környezetében is, azok közt is, akik helyeselték vagy rosszalották a férj elnézését, nagylelkü megbocsátását, milyen kevesen sejtették, hogy a dráma még folyvást tartott, s kínosabb, fájdalmasabb volt mint valaha; milyen kevesen gyanították Richard hosszas utazásának az okát s azokat a kegyetlen egyhangúságukban szomorú leveleket, amelyeket a házastársak két hónap óta váltottak!

A távollét, melynek ábrándképei pedig rendszerint olyan jótékony hatásuak, csak még kínosabbá tette a férj zaklató féltékenységét. Az a gondolat, hogy a fiatal herceg Grosbourghan van, hogy találkozhatnak, viszontláthatják egymást, újra meg újra fölelevenítette az utolsó éjszaka jelenetét azokban a kapkodva írott, csaknem olvashatatlan, hosszú levelekben.

«Miért szeretted? . . . Esküdjél meg, hogy már nem szeretted» . . .

És ő esküdözött, lapokat irt tele a fogadkozásaival, kimerítve mindennemű formát és eskümintát.

Amde az algériai Száhel gyönyörű és válto-

zatos képe, s még inkább semmint ez a kép, amelyhez az ő nyárspolgáriasságának nem volt érzéke: a hajtóvadászatok, lesbenállások, hosszas nyargalások, amelyek után a sátorban való mély álmom következett — végre is lecsillapították Richardot, elvonták attól az egyetlen gondolattól. A leveleinek más lett a hangja, derüesebb, határozottabb, mint ahogy a lábbadozó hangja szokott erősbödni.

Egyszer Mérivet azt írta:

«Már javul.»

Richard pedig egy idő múlva hirül adta:

«Egészen jól érzem magamat.»

S kevéssel utána jött a levél, amely a hazaérkezését jelentette.

Lydie, a park csöndjében és magányában ülve egy padon, újra meg újra olvasgatta azt a drága levelet, amely tele volt gyöngéd szavakkal, boldog tervezgetéssel. Enyhe színárnyalatokban és hűvös-ségben ért véget a nap, s az égnek a lombok közt látható része kékből elandalító zöldbe olvadt át. Reményre, hitre serkentő idő...

Egyszer csak a közelben, egy facsoport mögött, dühösen zsörtölő asszonyi hang hallatszott, amely fölismerhetetlen volt, annyira elváltoztatta a harag.

— Menjen haza és bujjék el, gyalázatos!...
Illő viselet az ilyen egy férjes asszonynak?...
Szégyelheti magát, mocskos!

Lydie rémulten állott föl, azt gondolva, hogy talán neki szól ez a gyalázkodás — midőn az erdőre nyíló kapu előtt Rosine Chuchint pillantotta meg, ki két kézzel a rácsba kapaszkodva, utána zuditotta a dühét egy rózsaszín-csikos ruhának és napernyőnek, mely az erdő mélyébe menekült.

A mosóasszonyok elmondták volt neki, hogy Alexandre mint beszélgetett a hidon Sautecoeur-néval, s ő, amilyen féltékeny volt a kedvesére, a köztük való viszonyt annál valószínűbbnek tartotta, mert látta, hogy Sautecoeurné egy idő óta a Kis-Sénartban ögyeleg, Uzelles tájékán. ahova Alexandre sűrűn járogatott.

Urnőjének a megjelenése nem némitotta el. Sőt tanuképpen hívta fel őt arra, hogy ez már még is csak arcátlanság és alávalóság.

— Látott már a nagysága ilyen szemtelent?... Egészen idáig eljön, hogy elcsábítsa tőlünk az embereinket!

— Hát férjnél vagy, szegény Rozinám?

— Nem, nagysága, de ami sok, az sok... De iszen, ha ez azt gondolja, hogy nem vágom utját a legyeskedésének, akkor csalódik... Nem azt a pipogya urát fogom én értesíteni, hanem az ipát, az indiánt — annak számoljon be, ha tud... Várj csak, haszontalan, megadod az árát!

De az erdei uton, amelyre kedves enyhületet bocsátott az est, már csak egy-egy nyulfi, vagy fácán szökött tova, fölriasztva ettől a kiabálástól.

Lydie, elbámulva azon, hogy ennyi szenvedélyt talál ebben a leányban, akit tunyának, zárkózottnak, mogorvának képzelt, higgadtságra akarta téríteni.

— Rettenetes lenne, az apósát értesíteni. Vadállat az, hiszen te is tudod . . . De ismerlek én téged, nem fogod megtenni, nem vagy kaján természetű.

— Nem, de féltékeny vagyok . . . Oh, féltékeny . . . Olyan az, nagysága, mint a veszetség . . . akit megmárt, az marni akar. Maga is szenved az ember s másoknak is szenvedést okoz.

Közönséges arca megszépült, amint a szenvedélytől kipirult és vonaglott; és Lydie rettegéssel ismerte föl ebben a paraszt arcban, mint valami fenyegetést, vagy vészjóslatot, azt a fájdalmas arckifejezést, amelyet ő olyan jól ismert és amely annyi keserves órára emlékeztette.

XV.

A herceg naplója.

W. de Wallongue urnak.
Páris, Stanislas-kollégium.

Tudom most már, hogy a családom miért száműzött engem olyan hosszas időre Grosbourgból.

Az F.-né asszony férje, aki filozóf módjára nyugodott bele a felesége megszöktetésébe, rettentő dühös volt, mikor a faképnél-hagyásról értesült. Bum-bum uramnak a fenyegetései megijesztették anyámat, vizbe ölte, felakasztva, karóba huzva, nyuzott fejbőrrel látott máris, és csak akkor nyugodott meg valamennyire, amikor Boutignan unokabátyámnak az oltalma alatt tudott, a győzhetetlen 50-es dragonyosok között.

Mi történt az uzellei szomszédainknál, mi alatt mi a nagy hadgyakorlatokat végeztük? Azt hallom, hogy őnagysága visszatért a családi tűzhelyhez, hogy Bumbum elpályázott Algériába, anélkül hogy ennek a kettős rejtvénynek a megfej-

tését valaki tudná. A lényeges különben az, hogy ezredesem visszaadott a családomnak, határtalanul megnyujtható szabadságidővel.

A család nem valami mulatságos. A hercegné minduntalan utban van amiatt a véget nem érő örökösödés miatt; a tábornok egyre mozdulatlanabb, hasonlatosan azokhoz a mithologiai alakokhoz, amelyeket Virgilius meg Ovidius valamelyik istennek a haragjától üldözve és fává, kősziklává változva állit elénk. Óráról órára fölebb száll az a fájdalmas kő- vagy kéregburkolat, amely hüvelyként szorul a testére. Nemsokára csak a feje lesz már élő, azután a szeme, az a sötét haragvó szempár, amelyben a fény úgy huzódik meg, mint alkonyatkor a nap sugarai egy padlásablak üvegén.

Az elméje ép s a beszélőképessége is; de ezt csupán arra használja, hogy kétségbeejtő leírásokat adjon a bajáról. Mindaz, amit mond, kegyetlen, villogó, csipős és szurós, mint valami orvosi műszer; pedig, ha hinni lehet neki, az érzékei tompulnak; a Jean mester cellója nem csiklandozza már olyan kéjesen az idegeit mint annak előtte. De az is igaz, hogy Jean mesterbe is már csak hálni jár a lélek; amikor beszél, süketnek hinnéd magadat, s úgy tetszik, mintha a szomszéd szobából hallanád a szavát. Lehet, hogy tán a cellója is olyan hangjaveszett lett, mint ő.

Tegnap délután együtt beszélgettünk hárman a vizre könyöklő terrászon.

— Sodorj nekem egy cigarettet, mondá a tábornok recsegő hangon.

Mialatt a cigarettet sodortam, bizonyosan ránéztem azokra a tehetetlen kezeire, amelyek hervadt levelek módjára összezsugorodva heverték az ölében. Rosszkedve még fanyarabb hangu lett:

— Mit nézed a kezemet? Nem olyan fehér mint az F.-néé . . .

S amint kimondta a nevet, rögtön indulatba jött, szememre hányta azzal az asszonyval való hitvány magamviseletét, azzal vádolt, hogy most megint visszatérek hozzá, s féltékenységtől eltorzult ajkkal kiáltott rám azon a parancsoló hangon, amelylyel a longchampi katonai szemlén a csapatokat vezényelte az elnöki emelvény előtt:

— Megtiltom! értetted? megtiltom!

Erre én fölberzentem:

— Megtiltja? Micsoda jogon?

— Apai, családfői jogomnál fogva . . .

A te utolsó leveled, kedves Vallongue, éppen a felsőbbség elvéről és általános hanyatlásáról szólt. Visszaemlékeztem néhány igen hangzatos ékes mondatodra és úgy tálaltam fel őket a tábornoknak, mint a saját termésemet. Mikor elmondtam neki, hogy a család utána kocog az államnak, s minekutána monarkikus volt, mint ő, azután pedig monarkikus-szabadelvű, most vele együtt demokratizálódik: nem, el sem tudod képzelni az én hirneves atyámnak az elszörnyedését és megdöbbenését,

melynek mása a Jean mester bus ábrázatán is mutatkozott.

A veleje az egésznek az, hogy a tábornok még folyvást arra a mi szép szomszédasszonyunkra gondol és csakugy öli a méreg a talapzatán, mihelyt engem keresztül lát menni a hidon, mert meg van róla győződve, hogy Uzelles körül ólálkodom . . .

Szavamra mondom, a szakításunk óta sohasem találkoztam F.-nével, s csak ma reggel jöttünk össze véletlenül egy corbeili ékszeresnél. Egy kicsit lesoványodottnak látszott, de folyvást ugyanazt a lankatag kecsességet láttam rajta, meg egy kis sápadtságot, amelyet azonban a találkozásunk miatt való meghökkenésnek tulajdonítok.

Egyetlen szó se, alig egy tekintet is — ennyi volt az egész. Sőt biztosan mondhatom, hogy ennyi lesz is az egész, mert ha azzal vádolnak, hogy megint Uzelles felé járogatok, ennek az az oka, hogy a kis Sautecoeurnémmel való találkáink csaknem mindig az erdőnek abban a részében esnek meg, amely a Fénigan-parkot övezi.

Mondottam már neked, hogy mennyire vigyáznak a kedves kicsikére, s hogy ő milyen szörnyen fél az indiántól, aki miatt még most is csak az előzményeknél vagyunk. Nyilván ez az oka, hogy a szeszélyem komolylyá kezd lenni, és hogy soha egyetlen asszony, akár előkelő, akár polgár-asszony, sem izgatott fel annyira, mint ez a zamatos kis vérbélü barack.

Szép-e? éppen csak hogy csinos. Nagy szája, kicsi montmartrei orra, nagy katulyával járó masamód-leány csámpás eleganciája. F.-né asszony, mikor belépett abba az ékszeres boltba, ahol egy aranyláncot nézegettünk, az egész megvetését ontotta rám egyetlen tekintettel, amely ezt jelentette:

— Hát ennyire jutott? . . . Gratulálok.

Sajnos, nekem is csak egy néma tekintet volt a feleletem, s az nem adhatott elegendő magyarázatot.

Lásd, Wilkie, bár nagyon fiatal vagyok még, jóformán már befejeztem az asszonyi vizsgálódásaimat, kivált ami a francia asszonyt illeti. Először is hol van a francia asszony? Melyik a típusa? Vajjon az a csapongó, fagyosan ledér-e, amelyet a tizennyolcadik század apró regényei festenek? Sivitott, lihegett-e valaha úgy, mint a romantikus ifjú Franciaország Malvinái? Vagy talán a parnasszusi poéták merengői közt találjuk-e meg, vagy a naturalizmus ösztönsarkallta asszonyai, vagy a dekadensek misztikus idegesei között? Lehet, hogy volt ő minden, vagy legalább annak képzelte magát, s csak afféle öltöztető bábja volt a regényíróknak, amely ellenkezés nélkül, készségesen próbált föl mindenféle divatot, a legvadabbat is; de én azt gyanítom, hogy alapjában csak ál-szenvedélyeskedő volt; meggyőződés nélkül ledér, és csaknem mindig: anya, a mama. Három év óta, hogy az asszonyok karjai közt hanyódom, ezzel a fajtával találkoztam leggyakrabban.

A korom az oka ennek, fogod talán mondani. Pedig lám, itt most fiatal leányokhoz, vagy menyecskékhez járok. mérogisi szomszédjainkhoz, akikben jól tudom, hogy minden csak cikornya. csapongás, vagy divat — csak az anyaság gyöngéd, oltalmazó ösztöne nem. A Sautecoeurné, az egészen más; csupa tűz az egész kis teremtés, a pizsége csupa hóbort és sovárgás — nem a grófné arisztokrátikus szépsége, sem a Dollinger Rebekka vörös-zsidó típusa, de bizonyos vagyok benne, hogy olyas valami vonz hozzá, aminek a mivoltát nem ismerem.

Holnap majd megmondom, kedves barátom s addig nyitva is tartom a naplót, — hogy nem tévedtem-e a diagnózisban.

Miért holnap? Mert nagy furfanggal sikerült biztositanom ma estére a magunk számára egy zavartalan légyottot, igazi földél alatt, nem pedig egy kifeszített ingatag napernyő mögött. Rábeszéltem ugyanis az erdőmestert, hogy nagy hajszát tartson az éjjel a vadorzók ellen, akiknek a vakmerősége már türhetetlen kezd lenni. Az indián tehát ma este a Fácánosból a Kis és Nagy Sénart egész személyzetével cserkészni indul s csak reggel hat órára tér vissza a Remetelakba. Képzelheted, hogy élni fogunk-e az alkalommal.

Ide mellékelem azt a vázlatot, amelyet az én kétes becsü ábrázatomról Borski lovag, az ötvenedik dragonyos-ezredbeli bankóhamisító készített.

Amint láthatod, a hasonlatosság máris megvan; csakhogy az alanyiságnak annál a törvényénél fogva, amely az én pohos szabómat arra készteni, hogy minden zsörtölődésem ellenére is pötyögőre szabja a mellényemet: ez a szenvedélyes Borski az én szemembe a saját szeme frenetikus tüzét tette bele s az arcom kifejezéze ennél fogva egészen más lett.

Láttam azt a szerencsétlen fiut a főhadiszállás udvarán akkor reggel, amikor a kényszermunkára ítézés után el kellett léptetnie a sorfal előtt. A rangfosztásnak az a borus, szinpadias jelenete az esőtől terhes ég alatt, a feketés falak, átázott emberek és lovak négyszögében, nem igen látszott reá hatással lenni. Amikor a vállára dobott, visszájára fordított kabáttal, emelt fővel haladt el mellettem, meglepett a tekintetének az a messze révedező, végtelenbe kalandozó kifejezése. Érezni lehetett, hogy ez az ember ezer meg ezer mért-földnyire van minden fegyháztól s elragadtatással mosolyog rá arra a nőre, aki miatt bünbe esett. A szenvedélynek ezt a lángját rajzolta ő az én szemembe, helytelenül.

Oh, nem, nincs láng a mi nemzedékünknek a szemében, ugy-e bár, Vallongue? Épp oly kevésé lángolunk mi a szerelemért, mint a hazáért. Ki az oka? Te, filozófus barátom, aki elmélkedel, magolsz, falod a bötüt, te a német metafizika ködébe vesztetted bele — ugy véled — a melegsé-

gedet, a tüzedet; a könyveket vádolod, hogy nagyonis korán világosítottak föl és szárítottak ki. De hát mibennünk, a vásott nebulókban, akik nem olvasunk, mibennünk meg kellett volna maradnia a hit őszinteségének — s épp az ellenkező áll. Azokat a vaskos könyveket, amelyek téged kiábrándítottak, nyilván nem kell kinyitni, hogy megismerkedjünk velök; a kétségbeejtő eszmék, amik ugyszólván a csirájokban vannak bennök, kihajtottak és szétszóródtak, s mi együtt leheljük be őket a levegővel, az étellel, beszívjuk őket valamennyi pórusunkon. Egyetlen egyszer sem idézted nekem a filozófjaid valamelyik szép és elbusító axiómáját, hogy így ne szóltam volna magamban: Hiszen én ezt ismerem!... Egyike ez azoknak a megmagyarázhatatlan tüneteknek, amelyek a sivatagnak egyik végéről a másikra viszik el egy nap alatt valamely nagy eseménynek a hírét, anélkül, hogy az elterjedésnek ez a módja meg volna magyarázható. Ezért van az, hogy mi, legujabb nemzedékbeliek, akár tudatlanok legyünk, mint én, akár tudósok, mint te, mindnyájan az unalom és a kimerültség martalékai vagyunk, legyőzöttek a csata előtt, csupa anarkista lélek, amely hiján volt a gesztus bátorságának.

Charlexis.

XVI.

A z e r d ő b e n .

Az öreg Mérivet, partra szállva Marseilleben, ahol az ügyei végleges elintézése végett még egy-két napig kellett időznie, nagyon meg volt lepve, midőn Richard azt az elhatározását tudatta vele, hogy magára hagyja és tovább utazik Páris felé.

— De hát miért? kérdezte a kis Napóleon, amint szeszélyes utitársát a hajótól a vasúthoz kísérte. — Ön keddre vagy szerdára jelentette be a hazaérkezésünket — mit nyer ezzel az egy nappal? Nem lesz kocsija . . . Nem fogja várni senki.

— Éppen azt akarom! mondá Richard, elvörösödve ettől az önkéntelen vallomástól.

Mérivet megijedt s olyan heves taglejtést tett, amelyre hátra fordult volna az egész Boulevard des Italiens, de amely itt, a Canebières zajos utvonalaán, annyi más heves taglejtés közt egészen észrevétlen maradt.

— Oh boldogtalan, hát mégis ennyire van! . . . Alattomban akar hazatérni, hogy meg-

lepje a feleségét? . . . Oh, milyen együgyü is voltam, mikor azt hittem, hogy végre már meggyógyult. Igazán mondom, megérdemli, hogy mikor hazatér . . .

De Richard izgatottságának a láttára nem volt bátorsága befejeznie a mondatát:

— No hát, jó, utat, vén golyhó . . . És mivel előbb fogja látni az édesanyját meg a feleségét mint én, ölelje meg őket az öreg barátjok helyett is.

Nem csupán a féltékenység készítette Richardot arra, hogy huszonnégyszáz órával korábban térjen haza. Minél előbb a szívére akarta ölelni Lydiet, de ezt nem merte Mérivetnek megmondani, nem merte neki megvallani, hogy, miután egy évnél tovább szenvedte el a nejétől való távollétet, most szinte elviselhetetlennek tetszett neki, hogy még egy napig legyen tőle távol.

Reggel érkezett Villeneuve-Saint-Georgesba, ahol egy rozoga, önkéntes omnibusz, amelynek kék-zubbonyos kocsisa egy sánta gebét csapkodott, vállalkozott arra, hogy őt podgyászostul együtt hazaviszi Uzellesbe. Lassan baktattak, csöndes kocogással, s mivel az ócska hombárnak a bőrteteje és oldala csak úgy égette az embert, s bántó pipa- és ételszagot árasztott, Richard kiült a bakra a kocsis mellé, akit egy pohár bor, amelyet a chateau-frayéi fordulónál megivott, beszédessé tett.

Kiszolgált vadász-trombitás volt, még abból az időből, amikor Alcantara herceg volt a parancsnok . . . Mulató ember volt a herceg, s ahol egy fehérszemélyt talált, azt bántatlan nem hagyta. Nem is csoda, hogy belesorvadt a hátagerince. Hanem úgy látszik, hogy a fia, a kis Sárlexi, éppen úgy szeret mulatni. Tavaly is valami idevaló birtokosnak a feleségét szöktette meg; a remete-lakbéli legutolsó lakzin nem is beszéltek egyébről; talán a tisztelt ur is hallott felőle?

Richard tagadóan intett s nem szólt többé az egész uton egy szót sem. A kocsis, miután hasztalan kísérleteket tett a társalgásra s hallotta, hogy az utasa halkán dudol a foga közt, azt gondolta, hogy zenekedvelővel van dolga, s elővéve az ülése alól egy össze-vissza horpadt trombitát, fujni kezdte rajta az ezrede összes kürt-jeleit. Richard csakhamar belefáradt ezekbe a recsegő hangokba, melyek majdnem beszakitották a füledobját; és amint haza felé közelednek, az országuton elébejövő emberek, akik ismerték, csodálkozva néztek föl rá, hogy ilyen alkalmatosságon kocsikázik . . . Draveil után leszállott tehát az omnibuszról s neki indult az erdőnek, míg a kocsis vigan trombitálgatva, döcögött tovább az országuton.

Az, amit ettől az embertől hallott, csak még inkább felcsigázta bős kiváncsiságát, hogy váratlan órában és uton érkezzék haza.

— Vajjon mit csinál most? Gondol-e rám?

Ennek az ütemét verték ki gyors és majdnem nesztelen léptei az öreg-tölgy felé vezető keskeny ösvény ruganyos moh-szőnyegén. Déli harangszó hallatszott a kis kápolnából, amelynek a csengését megismerte a rekkenő hőségtől rezgő levegőben. Hallgatta azt az ismerős harangszót, amidőn egyszerre galyropogást hallott a közelben, mintha gyorsan futna tova valaki; ugyanakkor egy zuhánást is hallott, s látott is egy ásót, amely oda volt dobva egy hatalmas hangyabolyra; ott szokták szedni a hangyatojást a fácánok számára. Nyilván valami tolvaj járt itt, akit az ő jövetele elriasztott.

Richard, ügyet sem vetve tovább erre, folytatta útját, önkéntelenül is egyre gyorsabbodó léptekkel, amint a hajlékához közelebb ért; s csakhamar kiért az öreg-tölgy kerek tisztására, amelyre sugár-küllők irányában több faszor torkollott, a többi között az is, amelynek a végében az ő parkjának a kapuja látszott.

Messziről azt a rácsos kaput, amely mindig zárva szokott lenni, most nyitottnak látta s meglepte a körülte mutatkozó járás-kelés. Emberek jöttek ki szaladva a kapun s fordultak be jobbra az erdőbe, ahol egész gyülekezet látszott sötét és nyüzsgő foltként a verőfényes tisztáson.

Richard arrafelé indult; nagyon kíváncsivá tette annak a sokaságnak a kísérteties zajtalansága. Ott volt az egész környék, Soisy, Draveil, erdőörök, zsandárok. Mi történhetett ott? Bizonyosan valami

borus eset, mert épp most érkezett elő nagy dögve, a szenes szekerek kerékvágásaiban, a Foucart nehéz halottas targoncája.

— Ihol jön Fénigan ur, mondá.

A sokaság azonnal tisztelettel huzódott félre s egy külön álló csoportban látni lehetett Delcrous bírót a tollnokával, a soisyi meg a draveili orvost, akik halkán beszélgettek Alexandre urral egy mozdulatlan alak előtt, mely elnyújtózva hevert a füben s amelynek csak vadászharisnyás lábszárait lehetett látni, mert a test többi részét eltakarta egy kifesztett sárga napernyő.

— Ah, kedves Fénigan, rettenetes dolog ez! mormolá a bíró hideg, hivatalos hangon, mialatt kezét nyújtott Richardnak, legkevésbé sem csodálkozva azon, hogy őt itt látja.

A többiek szomorú arccal köszöntötték az újonnan érkezettet, de egyik sem világosította fel arról, hogy mi történt.

— De hát mi ez? mi történt? — kérde Richard, kibén hirtelen olyan gyanu támadt föl, amelytől szintelen lett az ajka és csillogó a szeme.

Delcrous meglepetten nézett rá.

— Hát nem tudja? Halva találták az olműtzi herceget. Ugy látszik, már két-három nap óta halott, s most tettük vissza arra a helyre és abba a helyzetbe, ahol és amelyben Alexandre ma reggel találta.

A bíró fölszólítására a tollnok halk hangon

felolvasta Richardnak azt, amit a volt urasági szolgálbeszélése nyomán épp most foglalt írásba.

A herceg, aki pénteken este az ebédje után eltávozott a kastélyból, hétfőn reggelig nem tért haza. De ez a körülmény a kastélyban senkit sem aggasztott, kivált az első két napon, mert a fiatal hercegnek szokása volt az ilyenféle kimaradás. Csak vasárnap délután kezdtek nyugtalankodni, amikor nem jelent meg a tizenkilencedik születésnapjára rendezett ebéden, amelyre az egész szomszédság hivatalos volt. De, hogy a hercegnét meg ne ijeszték, a szalon késő éjszakáig kivilágítva maradt és a fiatalság eltáncolta az erre az alkalomra betanult menüettet.

Hétfőn korán reggel a tábornok, aki egész éjjel be nem hunyta a szemét, magához hívatta Alexandre urat s közölte vele titkos aggodalmát. Alexandre ur elmosolyodott, amint a legelső szavakat meghallotta.

— De kegyelmes uram, hiszen én tegnap is láttam Charlexis herceget, meg tegnapelőtt is . . .

— Hol? hol? kérdé megörülve az aggódó apa.

— Az erdőben, még pedig folyvást ugyanazon az egy helyen . . . az öreg-tölgy tájékán, ahova egy hónap óta minden délután kijár a fiatal herceg s a fűben heverészve, egy nagy napernyő alatt vár . . . hogy kit? . . . arra én magam sohasem voltam kíváncsi, de ha a kegyelmes ur kívánja . . .

— Legkevésbé sem. Csak azt csodálom, hogy,

ha a hadműveleteinek a színtere olyan közel van, miért nem jön haza, hogy az anyját megnyugtassa. Ha ma is ott látnád, felhatalmazlak, hogy zavard meg a légyott inkognitóját és mondd meg ezt neki az én nevemben.

Alexandre ur megigérte, hogy úgy fog cselekedni, és be sem várva a délutánt, mindjárt most, amint haza felé ballagott Uzellesbe, azt gondolta magában, hogy a Fénigan-park felé kerül. A rácsos kapu közelében aztán, mintha valami sejtelen szállta volna meg, lehajolt s a fák aljának messzeségét kémlelte abban az irányban, amerre a herceg rendszeren tartózkodni szokott.

Különös! alig volt még nyolc óra s a nagy nyitott napernyő máris ott volt a harmatos füben. És alatta feküdt a szerelmes ifju is, nyilván mély álomba merülve, mert Alexandre ur kétszeri kiáltásra sem kapott tőle választ. Ekkor...

A jegyzőkönyv itt félbeszakadt s a tollnok most Alexandre felé fordult, aki folytatta:

— Ekkor, tisztelt uraim, oda mentem, félretoltam a napernyőt és valami olyan retteneteset láttam, hogy örült kiabálással futottam el. A Fénigan ur kertészei meghallották a kiáltásaimat, az emberek mindenfelől ide szaladtak, de ameddig a törvénytevő urak Corbeilből meg nem érkeztek, senkit sem bocsátottam közel a holttesthez s nem engedtem, hogy bármihez is hozzányuljanak.

Helyeslő moraj volt a felelet ezekre a szavakra.

— Bizonyos volt, hogy meghalt? kérdé Richard leirhatatlan izgatottsággal, amelyből még sokkal nagyobb megkönnyebbültség, semmint ijedelem volt kiérezhető.

A bíró meg a tollnoka fanyar mosolyt váltottak egymással.

— Ahhoz nem férhetett kétség . . . nézze meg maga, mondá a bíró, rámutatva arra, ami egykor az olműtzi herceg, az asszonycsábító, az ellenállhatatlan hódító volt, s most ezzé a kimondhatatlan, iszonytató éktelenséggé lett: rosszul lekoppasztott halálfejjé, amely itt-ott már csontvázzá aszott, egy-egy kifehérlő, letisztított csontrészzel, amely ugy fénylett, mint az elefántcsont, amig más helyeken véres cafatokban csüngött az összerongyolt hus. A kásás szemgödrökben és szájnyílásban, az orrlyukakban és a fülekben, a megmaradt izmoktól még félretorzított állkapcsa körül, megszámlálhatatlan sokaságu vörös hangya, féreg, csótány nyüzsgött.

Ez volt az, amit annyi asszony szeretett. cirógatott, s ami annyi férfit tett örültté a féltékenységétől.

A kíváncsi sokaság, amely a zsandároktól bár hátraszoritva, mégis utána nyomakodott Richardnak a tetem felé, most rémülettel és borzadással riadt hátra. Azok, akik látták, a szájalom felkiáltásaival, képes népies kifejezésekkel magyarázták meg a dolgot a hátullevőknek . . . «olyan a feje, akár egy

tök-kolop.» . . . S mint ahogy a sötét drámák körül mindig megesik, egy-két elfojtott kacaj hallatszott,

Egyszerre csak újra csönd lett, a gyülekezetek mély, izgalmas csöndje, amelyet itt a napsugarakban táncoló szunyogok döngése, a fűben nyüzsgő rovarok neszelése vett körül.

A bíró intésére előállott a halottvivő targonca a fák lenyúló ágait surolva, s két erdőőr föltette rá a holttestet, amelynek az arcára az emberek csupa gyöngédségből kendőt teritettek. Ez a pár lépés elég volt ahhoz, hogy a két ember kék kabátja féreggel és vérrel legyen telemocskolva.

— Hová viteti? kérdé Delcroustól Richard, erőltetetten bus hangon.

— Grosbourgba, de kerülő uton, hogy tulságosan meg ne lepjük a szüléket, akiket különben Alexandre már előre fog értesíteni. Az Alcantara hercegeknek itt a birtokon családi sirboltjuk van s a temetés azonnal meg is fog történni. Ami a törvényszéki boncolást illeti, azt hiszem, hogy ez a mögöttünk lépkedő két cilinderes Eskuláp egymaga ugy sem végezhetné el a dolgot. Ez a péppé rohadt fej zavarba ejti őket. Lehetőnek tartják, hogy a fiatal herceget ott a napernyő alatt hirtelen gutaütés érte, oly baleset, amely ebben a családban éppen nem ritkaság. Én is körülbelől az ő nézetükön vagyok, mert különben gyilkosságot kellene föltenni, még pedig olyanformán, hogy a gyilkos a halottat visszafektette oda a szokott helyére és

szokott napernyője alá, ami nagyon is agyafurt vad-
ságra mutatna; de miért is tette volna?

Beszélgetve haladtak a bus targonca után,
melyet Alexandre meg a zsandárok kísértek, a sorok
mentén tovanyuló köves uton. A sokaság lassan,
apró, csacsogó csoportokba verődött és szerteoszlott
az erdő különféle ösvényein, midőn egyszerre csak
Richard, tulharsogva a léptek zaját, a kerekek nyi-
korgását, indulatosan rákiáltott Foucart szekeresre,
aki kantárjánál vezette a lovát s úgy tett, mintha
be akarna fordulni a parkba.

— Hé, hallja, hova megy?

Az embernek arra a feleletére, hogy, ha a
birtokon keresztülvágnak, félórát nyernek, amint-
hogy Alexandre ur különben is meghagyta,
Richard dühösen kiáltott föl:

— Soha! Semmi szin alatt sem engedem
meg . . . Mit parancsolgat itt az a hitvány lakáj?

Delcrous összerázkódott a hangnak és a tag-
lejtésnek ettől az idegességétől, amely nyomban
száz meg száz gondolatot, majdnem gyanut keltett
benne, amit azonban tüstént ezzel az egyszerű
okoskodással vetett el:

— Igaz, a felesége egykori szeretője . . . de
az már régen volt s a házastársak ki is békül-
tek . . . Eh, a vizsgálóbírák mindenütt gyilkosokat
látnak. Az első ilyen esetemben jó lesz, ha tartóz-
kodom ettől a nevetségességtől . . .

Most a rácsos-kapu elé értek. Delcrous hátrafordult, hogy egy-két utasítást adjon a tollnokának, köszönt az orvosoknak s karját a Richard karjába öltve, jókedvűen fordult be vele a parkba.

— Keressük fel most a hölgyeket. Megigérttem volt nekik, hogy értesíteni fogom őket, mihelyt a dolgomat elvégeztem . . . De ni, ők azt mondták nekem, hogy csak holnapra várják önt.

— Igaz, de az az ötletem támadt, hogy egy nappal előbb érkezem haza s az erdei uton jövök, hogy meglepjem őket. De lám, engem ért a meglepetés, még pedig rettenetes.

A hang őszinte volt, s őszinte volt a sirokkótól megbarnult nyílt, férfias arc dualtsága is.

A bíró haragudott magára azért a gyanuért, amely egy pillanatra föltámadt volt benne, és amilyen vidám volt a lelke, kevés hiba volt, hogy bocsánatot nem kért s hangosan nem vádolta magát érte.

— Az igaz, kedves barátom, hogy szörnyű egy eset. De, megvallom, hogy én viszont olyan boldog vagyok, hogy szinte nehezen . . . Hiszen ön is tudja már, hogy az unokatestvére iránt milyen szándékkal vagyok, nemde? Nos hát, Elise kedvező választ irt az ön kedves anyjának, aki azonban a levélből csak néhány szót mondhatott nekem abban a nagy zürzavarban, amelyet ez a szomorú eset a házban okozott . . . Ah, de itt jönnek a hölgyek.

E pillanatban tünt fel a fásor távolában Féniganné meg Lydie. Ma reggel véletlenül igen korán voltak lenn mindketten a kertben, rózsát szedni, midőn a kertészné lelkesedve jött oda hozzájuk s mondta el nekik, hogy Alexandre mit talált ottkűnn a tisztáson.

Az elefántcsontnyelű olló, amely Lydienek a kezében volt, zavartalanul folytatta munkáját — Féniganné észrevette ezt — a legcsekélyebb félbeszakítás, egyetlen rázkódás nélkül.

Csupán annyit mondott halk hangon:

— Milyen szerencse, hogy Richard még nincs itthon . . .

Magában pedig hozzátette:

— Annyiszor fenyegette halállal a herceget, hogy bizonyosan őt vádolták volna a megölésével . . . Még magam is azt hittem volna . . .

Ez a gondolat nem is hagyta el többé, s amikor Delcrous, akit Corbeilből sietve hívtak elő, betért egy pillanatra a kastélyba s ő hallgatta, amint a bíró a tollnokával a baleset valószínű okait találgatta: szinte örült annak, hogy a férje nincs itthon. De valami titokzatos ösztön nem engedte, hogy örüljön. Képzeltetni hát, hogy mennyire megrémült, amikor délben a Richard uti podgyászát meglátta a pavillon előtt.

— A villeneuvei omnibusz hozta, mondotta a kertészné. — A nagyságos ur az erdőn jön keresztül.

Lydie azt hitte, hogy mindjárt meghal, amint meglepte ez a gondolat:

— Ő ölte meg Charleyt . . .

S nyomban feltűnt előtte a véres dráma: férje, aki egy nappal korábban érkezik haza, hogy őt meglepje, a herceg, aki a városkapu közelében ólálkodik, a két férfi ösztetalálkozása, egy heves dühroham, és a gyilkosság . . . Egyes részletek megmagyarázatlanok maradtak ugyan, de azon ő nagy meglepettségében és csodálatában fenn nem akadt; mert csodálta a férjét, azt a félénket és gyöngét, azt a gyermek-embert, akit csak sirásra és kesergésre hitt képesnek, hogy meg merte ezt tenni! Milyen szerelmesnek és féltékenynek kell lennie!

És nagy aggódásában szinte új gyöngédség, hála és kéjes szerelmi láz fogta el, amely még csak erősbödött, mikor Richard megjelent előtte ott a faszor fordulóján, megbarnulva, megsoványodva az afrikai levegőtől. örömtől csillogó szemmel és egész valójában valami olyan férfiassággal, elszánt-sággal, amit ő eddigelé még nem ismert benne.

Az anya, Lydienek a karjára támaszkodva, kinek siető lépteit lassította, messziről elibe kiáltott a fiának, türelmetlenségében csak úgy dobálva a szavakat:

— Micsoda dolog már ez, nem is értesíteni bennünket? . . . Tudod-e, hogy nagyon megijedtünk, mikor megláttuk a holmidat — nélküled . . . kívált, hogy ez a rettentő eset történt . . .

— Igaz. édeseim, nagyon rosszul választottam meg a napomat . . .

Félbeszakította szavait, hogy nyakába boruljon az édesanyjának és a keblére kapja Lydiet, akinek finom arcát egy nagy rózsaszínű csuklya alatt kellett megkeresnie. Olyan fagyosnak és reszketőnek érezte, hogy hangos megjegyzést tett reá.

Lydie nem felelt, és Féniganné, megértve, hogy egyedül kívánnak lenni, előre ment Delcrousval.

Richard, örömtől mámorosan, szorongatta neje karját a karjában, mint a koldus a kenyerét, a vízbehaló a mentőszálát; minden lépten megállott, hogy mélyen, kérdően nézzen a szemébe.

— Miért reszketsz? miért olyan fagyos a kezed, az arcod? . . . a váratlan hazajövetelem meglephetett, de az az izgalom most már elmúlt . . . Nem inkább a borzalom, a megdöbbenés ez, amit az a haláleset okozott?

— Oh nem, viszonzá Lydie olyan őszinteséggel, amelyben nem lehetett kétkednie.

De Richard nem tágitott.

— Meg kellene mondanod, lásd, ha ugyan volna is; most már mindent hallhatok.

— Tudod, hogy rám nézve régen meg volt hallva . . . nem Richard, nem az volt az oka . . .

— Hát mi? . . . nem örülsz, hogy láthatsz? Hiszen a leveleid olyan gyöngédek voltak.

— Én gyöngédebb vagyok mint ők, drágám, és ugy örülök, hogy itt vagy mellettem. Oh nagyon . . . nagyon örülök, esküszöm!

És egyre jobban reszketve simult hozzá egész valójával, néma ajkkal, amely valami közlés-től vagy kérdéstől rezgett, de amelyet nem mert kimondani. És Richard tünődött, töprenkedett, mialatt azokról a közönyös dolgokról beszélt vele, amelyek az egymástól régóta elválasztott sziveket legelőször fűzik egybe.

Jóságos nagy szemeiben olykor villámok cikáztak, amelyek igen kevésé illettek össze a beszélgetés közönséges voltával. Azt gondolta magában: ki tudja, hogy az ő távollétében ez a szegény asszony, attól a nyomorulttól fenyegetve, üldözőbe véve, nem vetemedett-e, mint Quiberonban, valami kétségbeesett tetre, csakhogy ezuttal nem önmaga ellen? . . .

Hasztalan iparkodott elüzni magától ezt a vészes gondolatot; az lidércnyomásként maradt meg benne; s lassankint ő is olyan aggódó és félénk tekintettel nézett Lydiere, mint az őreá.

Delcrous bíró, aki Fénigannéval karonfogva haladt előttök, a boldogság gyönyörében uszott, amidőn azt hallotta, hogy Elise hajlandó hozzájönni. Már is a menyekző előestéjén képzelte magát, s arról beszélt, hogy tulad a macskáin, a papagályán, egész agglegényi családján, és tanácsot kért

Fénigannétól, hogy milyen lakást béreljen, kiket kérjen föl tanuknak . . .

— Ha ez a gyászos eset nem történik, fölkerhettem volna az én igen tisztelt barátomat, az alcantarai herceget . . .

A Féniganné összevont szemöldöke arra figyelmeztette, hogy ne folytassa ezt a veszedelmes tárgyat.

— Ne felejtse, bíró ur, hogy Grosbourg és Uzelles közt semmi érintkezés sem lehetséges. Isten a tanum rá, hogy a szörnyű csapás után, amely őket érte, nem neheztelek már rájuk, de mi olyan boldogtalanok voltunk a miatt a család miatt . . .

— Igaz, mondá Delcrous, a mély meggyőződés hangján, — bocsásson meg az ügyetlenségemért; lássa, ez a nagy boldogság . . .

A rideg szemöldökök most sem simultak ki. A boldogság szót Féniganné illetlennek találta ebben a pillanatban, amint arra a másik anyára gondolt, akinek most viszik haza a fiát azon a nehéz halottas szekéren.

Szerencsére a beszélgetést félbeszakította az a hír, hogy a vizsgálóbíró urat Grosbourgba kéretik; Alexandre érte jött a *tilbury*-n, s ott várakozott rá a kapu előtt. Lydienek az izgatottsága szemmel láthatóan nőtt e hír hallatára, és mialatt a bíró bocsánatot kért a háziasszonytól, Richard azon tűnődött, hogy Lydie nem ájul-e el mindjárt a karjában.

Delcrous, alig hogy Alexandre mellett helyet foglalt az ülésen, újra átengedte magát a titokzatos dráma iránt való érdeklődésnek, amelyet földeríteni volt hivatva, és tudakozódott a kastélybeliek lelki-állapota felől.

— Ugy hiszem, a hercegné még nem gyanít semmit, mondá tartózkodó hangon az öreg szolga. — Ami a tábornokot illeti, az nagy lelki erővel fogadta ezt az újabb csapást; a holttestet letétette velünk egy Fantome nevű kis melléképületbe, amelyhez el lehet jutni anélkül, hogy a kastély udvarán kellene keresztülmenni . . .

— Hát a környéken mit szólnak, Alexandre ur? Mit gondolnak? Megegyezik-é az orvosok véleménye a közvéleménnyel?

Alexandre bizonytalan értelmű taglejtéssel felelt:

— Hogy mit mondanak a falusiak, vizsgálóbíró ur, azt csak meg lehetne tudni, ha utána járna az ember. De hogy mit gondolnak, az más kérdés.

— Hát ön, Alexandre ur?

— Oh, én . . .

Hogy ne kelljen felelni, úgy tett, mintha a lóval bajlódnék, amely megijedt valamitől . . . Most a hid jegenyefáihoz értek. Sipító hangok hallatszotak föl a mosóasszonyok hajójából, akiknek a kite-regetett ruhája köteleken lengedezett a parton a folyó szélében.

— Ha a bíró ur tollnoka följegyezhetette volna azt, amit itt reggel óta beszélnek, mondá Alexandre, fölegyenesítve nyurga termetét, hogy messziről is láthassák őt a vizsgálóbíróval együtt ülni a hercegi kocsiban, — akkor talán tudhatná, hogy a falusiak mit beszélnek, de különben . . .

S lapos ajkainak légmentes visszacsukódásáról a bíró megértette, hogy semmit sem fog kihuzni ebből a parasztba oltott furfangos inasból, akinek az apró szemei pedig igen jól értesülteknek látszottak; nem is törődött tovább vele, mert meg volt róla győződve, hogy ugyanennek az Alexandrenak, aki most olyan tartózkodó és zárkózott, az ő corbeili bírói szobájában majd fecsegésre nyílik a szája, mihelyt az igazságszolgáltatás, a falusiaknak ez a mumusa, intéz hozzá kérdést.

A grosbourgi kastély egyik kis kapuja előtt szállva le, Delcrous csakhamar a terrásson volt, ahol a hercegné, kalapban, sétára készen, élénken vitatkozott a férjével meg Jean mesterrel, akik a tennis-tért kerítő troénákhoz háttal ültek egy padon.

A tábornok fölemelte a fejét, amint őt meglátta s messziről kiáltott elibe, mialatt a professzor szemei ijedelmesen repestek a pápaszeme mögött:

— Jöjjön, kérem, jöjjön a segítségemre . . . segítsen megnyugtadni ezt a szegény hercegnét, aki azt hiszi, hogy titkolunk előtte valamit!

Delcrous a körülményekhez alkalmazott hangon viszonáz:

— Hát még most sem kaptak hirt, tábornok ur?

— Nem. Épp azért kérettem önt ide, mert megvallom, nagyon nyugtalan vagyok.

— Annyi bizonyos... mondá a bíró, zavardottan simogatva a barkóját.

A hercegné, aki napernyőjének a végével lázasan kavarta a porondot, gyanakvó szemmel pillantott a három férfirra. Ólmos arca, feketébe átment sárgás színe két nap alatt vén asszonynyá tette. Érezte, hogy ezek az emberek egyesülve vannak ellene a hazugságban s nem fogják neki megmondani azt, amit kitalálni nem mer...

A professzorhoz fordult tehát, mint a legfélénkebbhez:

— Jean mester, adja elő nekem a Fantome kulcsát, értette?

— Oh, igenis, hercegné... de, nem tudom... dadogta a holdogtalan. — Maga a fiatal herceg zárta be... a tennis-labdák miatt, hogy el ne veszzenek... és a kulcs bizonyosan a zsebében maradt.

— Hát csak keresse tovább. Okvetetlenül szükségem lesz rá még ma! mondá a hercegné.

Mialatt eltávolodott, a tábornok hangosan, hogy ő is hallhassa, azt mondta:

— Oh, ez az asszonyi képzelődés!... Nem azt álmodta-e a hercegné, az éjjel, hogy a fiát vízbe fuladva találták abban a régi zenepavillonban,

amelyet, nem tudom miért, Fantomenak hívnak, ahol soha egy csöpp víz sem volt?

Intett Delcrousnak, hogy jöjjön közelebb, és a botjával rámutatott a kicsiny vörös téгла-épületre, amelyet lombozat takart el:

— Hiszen tudja ön, hogy ott van, s a törvényszéki boncolásnak meg kell történnie. Azt akarom, hogy mihamarabb koporsóban legyen — az anyja megőrülne, ha így látná . . . Oh, kedves Delcrous, katona életemben sok kegyetlen öldöklést láttam, de mikor azt láttam, amit a fiamból haza hoztak, abból a gyönyörű szőke fiuból, s éppen ezen a helyen, ahol még pár nappal ezelőtt játszott . . .

Elhallgatott, amint feltűnt előtte a Charley sugárzó látománya, hiszen mindnyájoknak annyira jelenvaló volt még, hogy szinte hallani vélték a nevetését, a kiáltásait amott a pázsiton . . . *Play!* . . . a troénák körül szállongó méhek döngicsélésében.

Hosszas hallgatás után a bíró szólalt meg először, szintén halk hangon:

— Ugy lesz, tábornok ur. Az orvosok estére itt lesznek; de, ha csak a véleményök meg nem változik, én azt hiszem, hogy sürgősen fogják kijelenteni a boncolást, mert, mint én is, úgy vélekednek, hogy a fiatal herceget gutaütés érte.

— Én teljesen ellenkező nézetem vagyok, mondá a herceg, anélkül hogy fakó arcának csak egy izma is megrándult volna. — De mindenek előtt egy kérdést szeretnék önhöz intézni . . . Hogyan

van az, hogy ebben a gyászos ügyben éppen önt bízták meg a tényállás fölvételével?

Delcrous zavarba jött kissé.

— Azért történt, tábornok ur, mert a vizsgálóbíránk betegeskedés miatt szabadságon van, az ügyész pedig nászutra ment . . .

— Hát ön nem készül nászutra?

— Nászutra, én? . . . kérde a vizsgálóbíró, akit meglepett az, hogy szándékát már ilyen magas helyen is ismerik.

— Hát nem arról van szó, hogy nőül veszi a Féniganné unokahugát, azt a szép és vagyonos elvált menyecskét?

A padról, amelyen ültek, látni lehetett a szemközt való halmon az uzellei kastély pavillonját, meg a hosszú gyertyánfasort, amely a főhomlokzathoz vezetett. Bármilyen óvatos és tartózkodó volt is a bíró, nem merte tagadni a reményeit e fák és kövek láttára, amelyek az ábrándjai meghitt tanui voltak. Megvallotta hát, hogy a részletek nincsenek ugyan még megállapítva, de hogy elvben már el van határozva a házasság.

— Akkor hát, kedves barátom . . . s a tábornok hangja épp úgy, mint fénytelen szeme, egyszerre csupa tűz és élet lett . . . mulhatatlanul szükséges, hogy ezt a vizsgálatot átadja valamelyik kartársának, mert az én fiam gyilkosságnak lett az áldozata, s a gyilkos nem más, mint az ön barátja és jövődöbeli rokona, Richard Fénigan.

Delcrous majdnem természetes felháborodással ugrott föl:

— Mit beszél, tábornok ur?

— Semmi olyat, amit be nem bizonyíthatok . . . Jean mester, kérem, legyen szives elolvasztatni a biró ural . . .

A professzor ijedős, reszkető ujjai kivették egy kordovánbőr-tárcából, amely az ölében volt, s odaadták Delcrousnak azokat a szegény őrjöngő leveleket, amiket Richard a miatt való dühében irt, hogy sohasem talált magával szemközt senkit és amikben minden hangnemben és minden változatban azt ismételte:

«Nem akar megverekedni, nos hát: meg fogom ölni, meg fogom ölni.»

A tábornoknak egy intésére Jean mester az ő beteg, alig hallható hangján hozzátette:

— És Fénigan ur ezeket a fenyegetéseket nemcsak irta, hanem előttem két izben élőszoval is ismételte: hogy meglesi a herceget az erdőben egy keresztuton és szép ábrázatát péppé morzsolja a csizmája sarkával, mint ahogy széttaposta az arcképét is.

— Nos, mit szól hozzá, barátom? kérdé a tábornok.

— Megvallom, viszonzá Delcrous, — hogy eleinte az én gyanum is arra felé irányult. De vannak szembeszökő lehetetlenségek. A férj, az igaz, hogy váratlanul, de csak ma reggel jött

haza, s a büntett már néhány napos, mert különben az erdei férgek . . .

Nem merte befejezni a mondatát az apa előtt, aki a legnagyobb higgadtsággal folytatá:

— A gyilkos talán nem maga végezte gonosztettét . . . de az, amivel azt a szép arcot, amely őt bántotta, fenyegette, sokkal inkább beteljesült a féltékeny őrjöngés értelmében, sem hogy neki köze ne lenne a dologhoz. Higyjen a szavamnak, Delcrous, nem tudom, hogyan történt ez a rettenetes dolog, de ráismerek benne a szenvedély dühöngésére, karmaira . . . Richard volt, igenis ő volt . . . És ha ön ki hagyja őt siklani az ujjai közül, ha meg nem markoltatja, még pedig keményen, akkor azzal fogják önt vádolni, hogy a saját családját takargatja, és ezt drágán fizetheti meg.

Delcrous összerezent.

— Oh, tábornok ur . . .

— Nagyon egyszerű a dolog. Táviratozzon Versaillesba, hogy küldjenek helyettet.

A bíró, az eshetőségeket mérlegelve, gondolkozott néhány másodpercig, s azután nyomatékos taglejtéssel mondá:

— Tábornok ur, ez lelkiismereti kérdés. Időt kérek estig, hogy határozzak.

XVII.

Kettős félreértés.

Mialatt a grosbourgi lombok alatt az a tragikus vita folyik, a Szajna tulsó partján, a domboldalon, a Féniganék fáskertjében, a dongóktól körülzajongott mesterséges gyümölcs-tenyészet közepette Richard sétálgat az anyjával, aki megható gyöngédséggel tartja a napernyőjét, gondosan, mintha valami ölbevaló kisdedet óvna, az izmos férfi fölött, aki mellette lépked és beszélget vele.

Lydie a szalonban maradt, hogy a vendégeket fogadja; mert a hétfő az ő vendéglátó napjok, s a mai dráma a rendesnél is több látogatót hoz a házba, akik kíváncsiak a részletekre, de főképp arra, hogy a fiatal asszony milyen arcot és magaviseletet ölt e katasztrófa után.

És Lydie, bármilyen izgatott és bármennyire szeretne is a férje mellett lenni, megértette, hogy a Richard biztosságának, a házuk méltóságának tartozik azzal, hogy szembeszálljon az emberek rosszakaratu tolakodásával. Mi is lesz ez a csekély áldozat ahhoz képest, amit Richard ő érte, mert?

S mialatt a kastély kapuján egyre-másra csöngetnek be a vendégek, Féniganné, ki a fáskert mélyéből megismeri a látogatóit, megnevezgeti őket a fiának:

— Ez a Chateau-Frayé *break*-je . . . ezek a mérogisi zsidó hölgyecskék . . . Lydie igazán okosan teszi, hogy elfogadja őket, édes fiam . . . Ha ma kivonná magát a vendéglátás kötelessége alól, isten tudja, hogy ezek az emberek mit nem mondanának és gondolnának.

— Hát ugyan mit gondolhatnának? kérdezi Richard halk hangon.

Hogy teljes magányosságban legyenek, hátrahúzódtak az utolsó fasorba, a sokféle színű szegfű és viola bors- és tömjénszagu ágyai közé.

— Lehet azt tudni? viszonozza az anya. — Például, hogy a herceg halála nagy hatással van Lydiere, hogy azért rejtőzik el, nehogy az izgatottságát meglássák rajta . . . Olyan gonosz a világ!

Richard megkönnyebbülten lélezkzik, mintha sokkal rettentőbb föltevésektől tartott volna. Az anya tovább beszél:

— Akármilyen kegyetlen és korai is ez a halál, azt, hogy Lydienek a szeméből csak egyetlen könnycseppet is facsart volna, csak az hiheti, aki nem ismeri az ő büszke jellemét . . . Először is, ő sohasem szerette azt a Charlexist . . . kinek a hitványsága és lelketlensége végre is gyűlöletet, bosszuvágyat gerjesztett benne . . . Emlékszem rá, hogy

miket beszélt Quiberonban, a lázában . . . még halálos fenyegetéseket is hallottam tőle . . .

— Az istenért . . . hallgass, suttogja Richard, amint éppen arra jön egy kertészlegény, aki melegágyi ablaktáblákat visz.

Mikor aztán a legény eltávozott, némi zavarodottsággal kérdezi anyjától:

— Tudtad-e te, hogy . . . az a . . . eh, hogy Charley egy idő óta itt a park körül ólálkodott?

— Csak ma reggel hallottam: a feleséged sem tudott róla . . . Legalább nekem azt mondta, és én sohasem kétkedem a szavában; nagyon is jól ismerem most már.

Richard megáll a fasor közepén, s izgatottan kérdezi:

— Ha olyan jól ismered, meg tudnád-e hát mondani, hogy mit jelent az a zavarodottság, az az erőltettség, amit rajta látok, amióta haza jöttem? Érzem, hogy valami vallomás nyomasztja, amelyet nem mer megtenni. Egy pillanatig arra gondoltam, hogy az a borzalmas látomány ott a fűben . . .

— Hiszen mi nem láttunk semmit.

— Igaz, tudom, nem is azt kutatom . . . Oh, ne félj, nem a korábbi sötét gondolataim zaklatnak; ki vagyok gyógyulva, mindenkorra . . . De az a Charlexis pokoli, alattomos természet volt, s azon tűnődöm, hogy vajjon feldühödve amiatt, hogy Lydie már nem az övé, nem iparkodott-e azon, hogy valami galád módon visszaerőltesse magához. Tegyük

föl, hogy levelek maradtak nála, valami nagyon bizalmas arckép, s hogy ezt csalogatónak, fenyegetésnek használta föl, hogy először is találkozóra készítse . . .

— Oh istenem, igaz, most jut eszembe . . .

Fénigannét kettős erős csöngetés szakítja félbe, amely a belső udvarról hallatszik.

— Fogadni mernék, hogy Lydie engem kereset. A szalon bizonyosan zsufolva van . . .

Richard mozdulatot tesz, amelyet az anya megért:

— De előbb hadd mondjam el azt a dolgot . . . Pénteken elvittem Lydiet a corbeili hetivásárra . . . Nem volt künn a házból, mióta te elmentél . . .

Az anya óvatosan mondja el az ékszeres boltban való találkozást, nyomatékkal említi, hogy Lydie milyen sápadt volt, mikor kijött a boltból, amely megdöbbenés azt bizonyítja, hogy a találkozás váratlan volt.

Azután folyvást félve ennek a szegény féltékenyuek valami kitörésétől, hozzáteszi:

— Lydie azért hallgatott erről a leveleiben, mert én kértem, hogy ne írja meg. Ne neheztelj rá; én, csakis én vagyok az oka . . .

De Richard egy pillanatig sem kétkedik anyja igazmondásában, neje becsületességében; csak az a rettentő és egészen más jelenet jut az eszébe, amely ugyanitt játszódott le köztük, alig pár hónappal

ezelőtt. Mennyi történt azóta, hogy átváltak az érzelmeik!

Ünnepiesen fogta kezébe a drága, öreg anyai kezét, melyre kerti keztyü volt huzva, s forrón szorítja az ajkához:

— Ne félj, drága anyám. Hiszek én most már Lydienek, csak úgy mint neked . . . de az, amit most mondtál, csak megerősíti az aggodalmamat. Most már tudom . . . tudom . . .

— Mit? Mi történt? Mit gondolsz? Igazán megijesztetek.

Ismét csöngetés, s a következő pillanatban cseléd jön elő, aki a nagyasszonyt keresi. Ugy van, amint gondolta: mulhatatlanul szükség van rá a szalonban. És szinlelt jó kedvvel — mert gyermekeinek az aggodalma őt is kinezni kezdi — veti oda Richardnak, amint elindul:

— Kiküldöm hozzád Lydiet. Vallasd.

Richard, egy téglakoszorus alacsony falra könyökölve, amely elválasztja a fáskertet egy lankásan a Szajna felé nyuló zabföldtől, sokáig gondolkodik, mozdulatlanul . . . Vallassa Lydiet? Minek? Az ő meggyőződése teljes már . . . A régi szeretők közt valami sértő, meggyalázó kapcsolat állott fenn. Így magyarázható a park körül való ólálkodás, a corbeili találkozás. Lydie, a nyomorult fickó vakmerősége és férjének legközelebbi hazaérkezése közé szorítva, elszántan jelent meg egy utolsó légyotton, hogy minden áron visszakapja a zálogot, valami

levelet vagy arcképet, amely a galád kezek közt maradt volt.

És ott, a nagyon is aljas föltételek hallatára, a szegény asszony megboszulta és védelmezte magát; és mint egyszer Quiberonban, de biztosabb fegyverrel . . . Amint azután az ember meghalt s az ő felháborodása lehült, megrémült a saját büntettétől s azt az emberi vágyat érezte, hogy megvallja tettét, főképp a férjének, aki egyedül tudná menteni, megérteni. Ezért simult ugy hozzá s nézett olyan mélyen a szemébe, mintha azt mondaná:

— Félek, megöl a szégyen . . . rejts el, ments meg . . .

Mit tegyen? Hogyan fogadja ezt a reszkető vallomást másképp, mint tárt szívvvel és tárt karokkal? Nem felelős-e ezért ő is? Nem mondta-e neki, és hányszor és micsoda kétségbeesésnek a hangján:

— Amig az az ember él, mi nem lehetünk boldogak . . . mindig arra fogok gondolni, hogy az övé voltál, mindig attól fogok félni, hogy még most is az övé vagy!

Rossz néven veheti-e Lydietől, hogy végre megszabadította tőle mind a kettőjüket? És ha ebben a pillanatban tágultnak érzi a lelkét, érthetetlen vidámságtól dagadozónak, ha ez a hullámzó kalásztenger, ha az a folyó-kanyarulat, amely ott lángol a sikság távolában, meg ez az égboltozat,

ezek a fák, ez az egész ismerős táj olyan kápráz-
tatóan szépnek tetszik neki, mint még soha: nem
annak az érzésnek köszönheti-e ezt, hogy most
már csakis ő kívánja, egyedül csak ő bírja azt az
imádandó teremtést? . . .

Gyors, halk léptek, egy mousseline-ruha leb-
benése . . . Lydie ott van mellette, pihegve és
olyan halványan . . .

— Delcrous visszajött, mormolja, rá sem
nézve Richardra, amint melléje könyököl az ala-
acsony falra. — Ugy látszik, változtak a dolgok . . .
Most már büntetetre gondolnak . . . új nyomon
indulnak . . .

Oh azok a szegény, elfehérült ajkak, hogy
erőlködnek mosolyogni, mialatt beszél . . . Ha most
egyedül volnának a kertben, milyen hamar vissza-
adná ő a színöket! De a gereblyék valamennyi
fásorban csikorogtatják a porondot, a locsolók oda-
odakoppannak a kut-kávákhoz . . .

— Micsoda nyomon? . . . lehet tudni? kér-
dezi Richard egykedvű arccal, amelylyel meg
akarja nyugtatni.

— Nem; a bíró nem akar mondani semmit.
Ott hagytam a szalonban. Kíváncsian veszik körül
valamennyien.

— Ej, de mit törődünk mi azzal? mondja
Richard, gyöngéd hevességgel.

S megfogva a lenge mousseline alatt az üde,

gömbölyü kart, amelyet magához szorit. azt mondja:

— Itt olyan jó . . .

Körülöttük, amint a nap egyre alább száll, szétárad a sárga, piros, sötét violák tömjén-lehe, a szegfü hevesen illatozik, s az erős szagoknak és színeknek ebben az özönében felhőszámra kavarnak, mint megannyi kék szikra, a virágok fölött a parányi lepkék, keresve az öntözés-támasztotta hűvösséget.

— Óh, jó! sóhajt föl Lydie, fejét gyermekes kacérsággal, de kinosan elszorult szívvvel hajtva férjének a vállára.

S elcsodálkozva azon, hogy őt a fenyegető veszedelemmel szemben olyan nyugodtnak látja, azt kérdezi magától:

— Mit remél? honnan veszi a bátorságát? . . . Még ha legalább bizonyosak volnánk abban, hogy nem kell egymást elhagynunk, hogy együtt szenvedhetünk és bünhödhetünk . . . Oh, szegény drágám! . . .

Richard viszont, megszabadulva a Charley halála révén attól a tehertől, amely olyan sokáig nyomasztotta a szívét, gyönyörködik nejeének ragyogó szépségében, mint ahogy megrészegül az égbolt és a táj pompájától; de a rajta nyugvó szép szürke szemek aggódó kifejezése bántja, busítja.

— Oh, ne sóhajts így . . . Szólj, Lydie, mi

bajod? . . . Hiszeu csak ketten vagyunk most itt, egyedül, egymás mellett, közel . . .

— Nem elég egyedül, és nem elég közel ahhoz, amit egymásnak mondanunk kell . . .

— Hát hol? Mikor akarod? Estére? az éjjel?

— Igen, az éjjel . . . akkor majd mindent elmondunk egymásnak.

A lehelletök, a kezök keresi, égeti egymást. S Richard szeliden kérdezi:

— Hát nem félsz, hogy olyan gonosz leszek, mint legutóbb, az elutazásom előtt, emlékszel?

— Attól már nem félek, mondja Lydie határozottsággal.

— Miért?

Lydie fölegyenesedett:

— Mert most van közöttünk valami . . .

Richard úgy tesz, mintha nem értette volna meg, és suttogva kérdezi:

— Mi az?

Remegve néznek egymásra, mintha ugyanaz a láz kapta volna meg, ugyanaz a vágy égetné mind a kettőjüket . . . Lydie mögött lángba van borulva az ég, mely fénykörrel övezi finom haját; Richardnak a szemét ragyogással szórja tele a haldokló vörös nap . . . Sohasem találták még egymást ilyen szépnek, sohasem kíváncsítottak egymás karjába ilyen forróan . . . És nem ez a tündöklő apotheózis szellemi át, teszi ujakká és fensége-

sekké őket egymás előtt. Hanem az a *valami*, az a vészes valami, amivel egymást gyanusítják, ugyanazzal a szánalommal, ugyanazzal a megbocsátással a szivök mélyében.

— Fénigan! . . . Hahó, Fénigan!

A metsző, gőgös hang a fáskertből hallatszott.

— Ez Delcrous, mondá fölrezenve az asszony.

Richard boszusan dörmögte a foga közt:

— Mi leli, hogy idáig utánunk tolakszik?

S ösztönszerű és oltalmazó mozdulattal fogta körül Lydiet, mintha azt mondaná:

— Itt vagyok, ne félj semmitől.

Lydie pedig, ilyen nyugodtnak látva őt, azt gondolta magában:

— Milyen bátor! mennyire szeretem!

És Richard viszont őt találta meghatónak, igazi asszonynak, akit ideges félelem zaklat a tett elkövetése után.

— Bocsásson meg, kedves Fénigan, kiáltá Delcrous, amint apró, gyors léptekkel közeledett, — Corbeilben szeretnék lenni, mielőtt a tollnokom hazamegy a hivatalból; nem vitethetne be?

Richard azt felelte: nagyon szívesen. Lydie pedig előreszökött:

— Megmondom Libertnek, hogy fogjon be.

(Ha Delcrous elmegy, akkor mára már semmitől sem kell tartani.)

Richard nevetve mondá:

— Gyerünk mindnyájan, befogatni.

Mialatt keresztülmentek a kerten, melyen csicsergő fecskék suhantak át a ferde, aranyos napsugarakban, a biró, Richard mellett haladva, azt sugta a fülébe:

— Ugyan kísérjen el egy kis darabig, hogy ketten lehessünk; kérdezni óhajtanék öntől egyet-mást.

Nyilván Lydie felől akarja kikérdezni; ez az az új nyom, amit Grosbourgból magával hozott. . . Richardnak össze kellett szednie egész hidegvérűségét és higgadtságát.

— Helyes, hagyta rá ugyanazon a titkolózó hangon.

Mikor Lydie a nyitott hintót előállani látta az udvaron, ahol a vendégek fogatai a paulovnia előtt várakoztak, és Richard felült a vizsgálóbíró mellé: bájos arcát egyszerre elhagyta a szín, amint valami titkos ösztön azt sugta neki, hogy elveszik tőle a férjét, hogy egyhamar nem fogja láthatni.

De lebirta felindulását és mosolyogva mondá:

— Ne legyenek az urak olyan rosszak, vigyenek el engem is . . . Éppen csak a kalapomat veszem föl . . .

Richard megértette a biró karjának a jelentős szorítását.

— Nem érdemes, csak az erdő elejéig megyek.

S előrehajolva hozzá, egy csókvetéssel hozzátevé:

— Eredj be egy kicsit a szalonba, szolgálatot teszel vele a mamának.

A földszint nyitott ablakain asszonyi hangok csicssergése, élénk társalgás csacsogása szállott ki. Lydie, mielőtt bement, megállt fenn a tornácon s nézte, amint a hintó lovai toporzékolva robogtak ki a kapun, s Richard hátrafordult s azt kiáltotta neki:

— A viszontlátásra, mindjárt . . .

Nem minden szivszakgatás nélkül — egy kicsit talán tulzott kép ez a törvényház megcsontosodott lelkeire alkalmazva — áldozta föl Delcrous Uzellest Grosbourgnak s a szerelmet az előléptetésnek. Amint gyalog jött a Szajna mentén, a hid közepén még egyre habozott, és ha a kis Piroska ott lett volna, semmi kétség, hogy nevetésének a varázslata, jelenlétének a bűvölő ereje legyőzte volna a gyors előléptetés vágyát és a magas pártfogás káprázatát. De így, a saját ösztönére hagyva, a törvényszéki bíró képtelen volt elmenni Uzellesig úgy, hogy utközből arra ne határozza volna el magát, amire a becsvágya meg a szive ridegsége ösztökélte.

Meg fogja tenni a «birói kötelességét», és evégből először is bizalmas beszélgetése lesz az ő kedves Fénigan barátjával, mielőtt mint vizsgálóbíró kérdezné ki, hogy így aztán a vádlott vallomásait a jóbarát bizalmas közléseivel vethesse egybe.

Mihelyt tehát kiértek az erdőből s a lovak patkói az országut kemény földjén csattogtak, a bíró megkezdte a vizsgálatát:

Az ő Fénigan barátja gondolhatja, hogy miért nem hozhatták el magukkal a kedves feleségét is; hogyan beszélhetnének előtte az olműtzi herceg haláláról, amely kétségtelenül erőszakos és trágikus halál, nem pedig az az egyszerű baleset, amelyet az orvosok állítanak?

— Hát vannak bizonyítékai? kérdé Richard mohó kíváncsisággal.

Mire Delcrous egy fejmozdulattal felelt:

— Kétségbe vonhatatlanok.

A férj most már nem kétkedett. Bizonyos, hogy Lydieről van szó. De minő bárgyuság azt hinni, hogy ő ki fogja szolgáltatni a nejét ezeknek a fogdmegeknek s nem százszorta szivesebben szolgáltatná ki inkább magát!

Delcrous, bár nem volt igen furfangos, megérezte a Richard fölindulását és elragadtatással folytatá:

— Ott van mindjárt a legelső bizonyíték, amely eleinte kikerülte a figyelmünket. Mint a legtöbb férfi, különösen a fiatal, akinek sok szerencséje van az asszonyok körül, a herceg is szerelmes leveleket, arcképeket, emlékeket hordott magával, amiket szivesen mutogatott. Egy kis békateknős tárca, amely ilyenféle ereklyékkal volt tele s amelyet a barátjai jól ismertek, mindig nála volt. Már pedig,

amikor ott az ernyő alatt halva találták, a zsebe üres volt. Ez gerjesztette föl és erősítette meg a gyanunkat.

Éppen az a dráma volt ez, amit Richárd elképzelt: Lydie minden áron vissza akarta szerezni azt az emléket, amelyet Charlexis nem akart neki visszaadni . . . De uralkodni birt magán és elég erőt talált magában ahhoz, hogy ellene szóljon a birónak, akinek az okoskodása harapófogóként szorongatta:

— Hiszen ha a zsebeit annyira kiürítették, akkor egyszerüen csak rablógyilkosságról van szó.

— Nem, mert hiszen a pénzesztárcája, az órája, a gyűrűi megvoltak. A gyilkos szándék csak a leveleinek meg annak a szép, asszonyhódító arcnak szólt. A szerelmi drámáknak ez a rendes formájuk.

A férj nem felelt. Delcrous attól félt, hogy nagyon is messze talált menni, s hogy így nem vehet ki többé Richardból semmit; hogy tehát visszaadja a bizalmát, más fordulatot adott a társalgásnak.

— Tudja-e, mire gondoltam én, Richard? Asszonyi boszura . . .

Látta, hogy Richard összerezzen, s úgy gondolva, hogy most pompásan vetette ki a hálót, folytatta:

— Akkor támadt ez a gondolatom, amikor láttam, hogy a holttest milyen gondosan volt oda

fektetve, mintha csak élne, a szokott helyzetébe, a napernyője alá. Nem gondolja-e, hogy ez a panoptikum-szerű elhelyezés a vendettának olyan agyafurtságára, olyan kacérságára mutat, amely egészen asszonyi?

Richard fölfogta, hogy neje el van veszve, s elibe vetette magát a veszedelemnek.

— A boszuállásnak nincs neme, kedves barátom, épp úgy mint a féltékenységnek. A megcsalt férj, aki boszut áll, épp oly furfangosan tudja szinpadiasan elrendezni a dolgát, mint a legelvetemültebb asszony.

— Ön tehát nem lát ebben asszonyi kezet?

— Meg mernék esküdni az ellenkezőre.

— Hja, hiába, ön tudja, hogy mit beszél! — mondá a bíró durva kacajjal, amelyet szellemesnek hitt.

Azután egyszerre csak ama hirtelen fordulatok egyikével, amelyek hozzátartoznak a vizsgálóbírói ravaszkodáshoz, bizalmas és komoly hangba csapva át, azt kérdezte:

— Ön, amint hallottam, nagyon féltékeny természetű?

— Valóban, olyan vagyok.

— Sőt, úgy látszik, igen szenvedélyes leveleket irt...

— Tudja is azt az ember, hogy olyan állapotban mit csinál!...

Itt afféle orgonapont következett, amely után

néhány ütemnyi szünet van, mely alatt a lélek lecsillapul, magához tér. Az uton, amely egyre fehérebb lett, amint az ég elhomályosult, munkás emberek ballagtak haza felé, kettesével, hármásával, némán, fáradtan, a napi munka egész terhével a lábaikban, vállukon a tarisznyával, meg a kapával. Egy szeke-
res, kit a csörgettyük ringató zörgése elaltatott, fölrezenve ugrott le a lováról, hogy helyet engedjen a hintónak, amelyet irigy szemmel nézegetett az árok szélén ülő csavargó, aki véres lábairól most csavargatta le a göngyöleget.

A lankás szőlők aljában a Szajna, a napszállattól biborosra festve, sötétebbé tette a fák sűrűjét, amely szemközt huzódott el, egy vonalban az uttal. Helylyel-közzel a vontatók éles füttye hallatszott föl a folyóról, s felülről ráfelelt az erdő a fülemelével, a szerelmes és vidám hangok egész záporával, gyöngyvirág-illattal, amely át-átáramlott a fogaton s fölidézte Richard előtt a Lydie bájos képét, Delcrous előtt az Elise nevető, csillogó fogsorát . . .

Oh, május zenéje, erdőszélnek illatos hüsse, mily titokzatos fuvalommal legyinted meg a legcsökönyösebb szívet is! A bíró annyira meg volt illetődve, hogy majdnem táviratozni akart Versaillesba, hogy mást küldjenek ki a vizsgálatra; de ez a gyöngeség nem tartott sokáig.

Egyszerre csak, Soisy közelében, egy keskeny uton, amely a szőlők közt halad fölfelé, egy hosszú alak tűnt föl s feketéllett az ut krétás fehérségén.

— Jó estét, abbé ur! kiáltott le Richard, megállíttatva a kocsit.

Cérés abbénak az első szava az a jámbor kérdés volt, hogy a kis kápolna tulajdonosa is haza jött-e. Richard azt felelte, hogy Mérivet urat Marseilleben hagyta, de hogy nem marad ott sokáig.

— Hát önt, kedves abbém, mi marasztja ilyen későig az uton? Nyomort kellett talán valamerre enyhíteni?

Az öreg pap letörülte az izzadságot fehér hajáról, amely széles karimájú kalapja alatt a fejét koszoruzta, s egyszerűen azt mondta:

— Az ön halász-kunyhójából jövök, Richard ur... Georges apó hivatott, az az öreg koldus, akinek ön szállást adott.

— Mégis beteg az öreg?

— Oh, halálán van... Még ma este elviszem neki az utolsó kenetet.

— Szegény Georges apó! Lydie sajnálni fogja. S amint a reverenda belemerült az estszürkületbe, Richard utána szólt még:

— A temetést az én költségemre, abbé ur.

— Köszönöm, édes fiam, szólt vissza már messziről az abbé harsány hangja.

A fák árnyéka elhuzódott a rónáról. Homályba borult minden, mintha a szárnya alá került volna a halálnak, amely általsuhant az uton. Mialatt a kocsis felgyújtotta a lámpásait, Delcrous, aki újra vissza-

fordult a mai drámához és a vizsgálati adataihoz, azt kérdezte Richard barátjától:

— Mikor vált ön el az öreg Mérivettől?

— Tegnap reggel...

Ekkor eszébe jutott, hogy ezzel födetlenül hagyja Lydiet...

— Azaz, hogy mit beszélek? ... Dehogy ... Tegnapelőtt ... Szóval két napja már. Nem is hinné az ember, hogy az éjjeli utazás mennyire kiveri a számításból.

— A szerencsétlen maga sodorja magát a vesztébe! gondolá magában a biró, s bizonyos szánelvől, vagy talán pusztá mükedvelésből — nagyon is könnyünek találva így a feladatát — azon iparkodott, hogy figyelmeztesse Fénigant a vigyázatlanságára:

— Hiszen ma reggel, amidőn az erdőben találkoztunk, azt mondta ön nekem, hogy épp akkor érkezett meg. És ugy is kellett lenni, mert föl nem tehető, hogy két napig barangolt a környéken a nélkül, hogy hazanézett volna.

— Az igaz, mormolá Richard, szándékos hüledezéssel.

Most már a biró azt mondta magában:

— Adja az ostobát...

S pillanatnyi fontolgtatás után így szólt:

— Nézze, Fénigan, de ezt csak bizalmasan mondom ... tudja ön, ugy-e bár, hogy az egész környéken ismeretes volt az olmützi hercegnek

olyasvalakivel való viszonya, aki önnek igen kedves?

— Tudom, viszonzá Richard zavartalanul.

— Nos hát, nem gondolta ön magában, hogy, mivel a herceg holttestét csaknem az ön kapuja előtt találták meg, az igazságszolgáltatás legelőször is arra fog gondolni, hogy ez boszu műve volt, ha nem is az ön, de a hozzátartozói részéről?

— Nem gondoltam erre, mert ez igazán nagyon könnyű föltevés, és talán sokkal elmésebb volna arra gondolni, hogy másutt ölték meg a herceget és azután igen könnyen érthető okból odahozták.

Delcrous érezte, hogy most az ő eszén jártak tul, és nyílt tekintettel mondá, fenhangon:

— Ez igen eszes okoskodás. De még egy kérdést óhajtanék önhöz intézni, amelyre szabadságában áll nem felelni . . . Tegyük fel, hogy ön, amilyen féltékenynek tudják, titokban haza érkezik az erdő felől, s a kapuhoz közeledve, szemben találja magával a fiatal herceget, aki épp akkor, hajnalban jött ki az ön parkjából — mi történt volna? Nem gondolja-e hogy . . .

— Hogy megöltem volna? De igen, mindenestre, még pedig a törvény felhatalmazásával.

— De, szerencsétlen, szó sincs róla! A törvény, no igen, megengedem, de csakis tettenérés esetében . . .

— Kedves Delcrous, a féltékeny ember képződése előtt mindig megvan a tetten érés.

Oly hevességgel vágta oda ezeket a szavakat, hogy a biró nagyott ugrott a kocsi ülésén; ennél határozottabb bűnvallomást nem is várt ettől a barátságos beszélgetéstől. Most már a vizsgálóbíró vette át a szót.

A férj pedig aggódva kérdé magában:

— Vajjon mit akar? Mi mondanivalója van, hogy egészen idáig hozott el?

Épp beértek Corbeilbe. Az első lámpák fénye már ott rezgett a Szajna tükrén a lehanyatló nap utolsó sugaraiban. Egy kis füst lohogott még a műmalmok, a papirgyárak óriás kéményein, s munkásaik épp most vonultak hazafelé csoportosan az utca során, mindnyája, férfja, asszonya, apró szalmakosárával, amelyek koromszinűek voltak, nyilván a gyári kigőzölgéstől.

A fáradt nyájaknak az elvonulásán kívül senki sem volt látható a Notre-Dame-utcában, sem a szűk és sötét Galignani-téren, amelynek egyik sarkában, háttal a nagy malom lisztes, mintegy hólepte födelének, áll az ódon törvénytalpa, a szomszédos fogházzal együtt.

— Az elnök kocsija még itt van, szólt Delcrous, látva, hogy nyitva van a főkapu két szárnya; és azután odakiáltott a habozó kocsisnak:

— Csak hajtson be, hajtson be . . .

Az udvaron, amelyet homályosan világított meg az alkonyat és két régi lámpa, ő szállt ki először és fölkérte Richardot, hogy kísérje a szobájáig.

— Sürgős közlendő végett . . . dörmögte elváltozott, rideg hangon.

Richard szó nélkül ment utána egy tágas szobába, amely a folyosó végén volt s amelyben az íróasztalon félig lecsavart lámpa várta a biró jövetelét. A szomszéd malomból a gép erős, tompa dobbanásai hallatszottak át ütemesen a helyiség csöndjébe.

Delcrous fölcsavarta a lámpát s becsöngette a tollnokát, aki a szomszéd szobában dolgozott.

Mialatt ők ketten firkáltak és suttogtak . . . «letartóztatási rendelet, hivatali titok» . . . Richard egy magas, nyitott és rácsos ablakon át nézett egy másik, kicsi udvarba, ahol egy sárga ajtó fölött a homályban nagynehezen betűzte ki ezt a felírást: Fogházi magánzárkák.

Oh az a fakó, alacsony ajtó! és milyen igazi jelképe volt a mögéje zárt nyomoruságnak az a denevér, amely ott kóválygott a négy magas fekete fal fulasztó térségében, a nyomasztó nyári est szürkületében!

— Kedves Fénigan ur . . .

A biró metsző hangjára Richard hátrafordult az íróasztal felé.

— . . . igen szomorú kötelességet teljesíték, amidőn kénytelen vagyok önt az igazságszolgáltatás rendelkezésére itt tartani . . .

Fénigan lesújtott arckifejézést öltött, de el kellett készülnie valami ilyen meglepetésre, mert mikor a kocsiból kiszállott volt, odacsusztatott bakján mozdulatlanul ülő öreg kocsisnak egy kis cédulát a Lydie számára:

«Utazzál el gyorsan . . . Egy hét múlva utánad megyek.»

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XVIII.

A Lydie szegénye.

Cérès abbé, otthagya a Richard kocsiját. keresztülment a soisyi-utcán, ahol minden ajtóból nyers fa ropogása s erős foghagymásleves-szag áradt ki; és becsöngetett a kolostor kapuján.

— Kedves fejedelemasszonyunk még most is nagyon beteg, szólta ki feleletül a kapus néne a rácson. — De ha abbé ur Mártha testvérrel kíván beszélni, ő épp most az első udvarban van.

Az ír apáca, aki után egy csapat kisebb-nagyobb leányka ugrándozott, szökdécselt, megrázta két kézzel a szoknyáját, hogy elibe szaladjon, még lihegve az előbbi játéktól, az öreg papnak. Az első szavak hallatára kellemes meglepetéstől rebbentek meg az apáca-főkötő nagy pille-szárnyai, amelyek az udvar homályában olyan erősen fehérlettek.

— Erre jöjjön, abbé ur, senki sem adhat önnek jobb felvilágosítást, mint én.

És a társalgóban, amelyet enyhén világított meg és tett illatossá a fehér rózsza-oltár, amelyet

Mária hónapja alkalmából emeltek ott a Szüzanya szobra előtt, Mártha testvér hirtelen mozdulattal kapott le a könyvespolcok egyikéről egy zöldhátú, hosszú lajstromot, amelyben sebesen kezdett lapozni.

— Ime kis Lydienk fölvételének a pontos ideje: 1860. október 26. Innen-onnan huszonkilenc éve már. Mindjárt a beöltözésem első esztendejében történt, azért emlékszem olyan világosan annak a fölvételnek a legcsekélyebb részleteire is. Nyolc óra volt, az esteli imádkozás ideje. Bethaniai Mária, a kapusnénénk, ugyanaz, aki önt most bebocsátotta, ijedt arccal jött oda Bouron kisaszszonyhoz. A rostély előtt egy másfél vagy két éves leánykát talált. A gyermek félmeztelenül aludt, egy takaróba göngyölve, amelyre mint valami nagy pillangó, egy darab fehér papiros volt tűzve, ezzel a nehézkes, vaskos írásu szóval: LYDIA.

— Ugy van, ugy van, mondá az abbé, a könyv fölibe hajolva.

Az apáca sugárzó arccal kérdezte:

— Megtalálta tán a családját? Bizonyos voltam benne . . . Idevaló emberek, ugyebár?

— Nem, kedves testvér.

— De főuri nép, nemde?

— Oh, korántsem.

— De, jól emlékszem rá, erősködék az apáca, — hogy a takarón . . . afféle nagy lótaka-

rón — főnemesi korona és cimere volt. . . A lajstromunkban az is föl van jegyezve — nézze.

— Attól félek, lopott jószág volt az, mondá a kis kápolna lelkésze, jószágos mosolylyal.

Az apáca megbotránykozva kiáltott föl:

— Lopott jószág! Hát kiknek a gyermeke az a szerencsétlen teremtés?

Cérès abbé bocsánatot kért, de, mondá, csakis magának a fiatal Fénigannénak árulhatja el a származása titkát. Megfogadta egy öreg nagyapának, ki a halála küszöbén látni kívánta az ő kis Lydiejét.

— Legelőször is azért jöttem ide, kedves testvér, hogy bizonyosságot szerezzek a hallott adatokra és részletekre nézve, melyeket igen zavarosan adott elé egy fogatlan s a kortól és betegségtől eltorzult száj, amely azonban, amint látom, igazat mondott.

Az abbé felállott. Az apáca nem unszolta, sőt helyeselte a titoktartást, annyival inkább, — mondá — mert Féniganéknál és itt a kolostorban mindenki abban a hitben van, hogy Lydie előkelő születésű.

— Nagyon sok hija van annak! mondá az abbé, az ő nyers arièges-i szavajárásával.

Késő este a Szajna partján haladt tova Lydievel, aki jól ismerte azokat a keskeny gyepegyéneket, amelyeken annyiszor járt volt, mikor elkísérgette a férjét, varsát vetni, vagy fölszedni.

Nagy csipkefátyolba burkolózva ment előre, figyelmeztetve a papot egy-egy ürgelyukra, hajókikötő karikára, mert az abbénak nem volt biztos a járása, két keze a *viaticummal* lévén elfoglalva.

Világos volt ugyan az éjszaka, a vízből felszálló sűrű ködpárában egybefolyt a két part. Amint odaértek a kis kikötőhöz, ahol a Richard hajói voltak, világot láttak a kunyhó eresztékein átszűrődni. Most valami vézna árnyék sietett elibök.

— Maga az, Lucriotné?

— Igenis. tisztelendő ur, de nagyon későn tetszik hozni az istenkét. Georges apó már meghalt.

S ott a ködben olyanféle mozdulatokkal, mint a fabábéi az olajos lepedő mögött, a kis árnyék mimelni kezdte és elbeszélte a szegény öregnek az utolsó pillanatait.

Egész este érthetetlen dolgokat motyogott az öreg s leste macskaszemeivel az ajtót. Mikor azután belépett az orvos és ő nem azt látta, akit vagy amit várt, visszaroskadt ültéből a vánkosra, nyitvamaradt szájjal, egyetlen lehellet nélkül. Szerencsére Lucriotnének volt egy palack szenteltvíze, s egy óra óta ott virrasztott a halott mellett.

— Köszönöm, jó asszony, mondá a pap. — Most pedig várakozzék itt künn . . . Majd szóli-tani fogom.

S gyöngéden toltá be maga előtt a remegő Lydiet a kunyhóba.

Evezők, horgok, hálók, póznák nyirkos egyvelegében két ezüst-gyertyatartó állott egy fehér abroszszal leterített asztalon, amely a szentség számára volt odakészítve, s vetett erős világosságot a halottas-ágyra. A vén koldus két keze, karja, egész teste a nyaktól lefelé elmosódott a homályban a rongyokkal együtt, amelyek a vackon voltak; csupán a fej emelkedett ki a világosságba, nyugodtan és fönségesen, nem többé boros, puffedt arccal, hanem viaszfehérségbe fagyott vonásokkal, amelyeknek a torzulásai, ráncai eltisztultak. Maga a nagy szakáll is kisimitva, kiszálazva, fenségesen omlott alá, valami utféli Lear királyra emlékeztetve, aki Cordéliáját várva, hirtelen meghalt.

Lydie, akit eleinte fojtogatott az a meghatározhatatlan hangyaszag, amely az igazi nyomor ruháiból és viskóiból árad, a *szegény-szag*, megilletődött az öreg koldus emez ábrázolatának a szépségétől és fenkölségétől; és az a szégyen, amely ma este óta lesujtva tartotta, amióta e földönfutó unokájának tudta magát: itt a mindent kiegyenlítő halál előtt gyöngéd szájalommá és tiszteletté változott át.

Az abbé csaknem akarata ellenére hozta őt magával; fel volt háborodva, dühös volt, tiltakozni készült, azt akarta odakiáltani ennek az öregnek:

— Hazudik! . . .

És most, amint fölibe hajolt annak a szegény arcnak, amely talán a vele való hasonlatosságot

tükrözte vissza, köny csordult a szeméből, amint elgondolta azt az odaadással és nyomorral teljes életet, amelyet Cérés abbé neki az imént leirt.

... Nyári est a corbeili uton. Vándorkocsi döcög tova, kosárfonó, kasza-köszörülő, jövőmondó cigánynépséggel. A kenyér elfogyott, a kerekek nyikorognak, mert nincs kenőcs. Egyszerre csak Soisy elején megpillantják a vándorok az új tetővel, fehér függönyökkel ékes szép klastromot és árvaházat s eszökbe jut, hogy otthagyják egyik kis éhenbőgőjüket, a legkisebbiket, a gyönyörűséges, angyali leánykát, akit beesteledés után le is tesznek a keresztel diszitett bejárás alá.

Az anyja sirt az első estén, de annyi sok etetni való közt mégis úgy találta, hogy ez az egy legalább meg lesz óva a nyomoruságtól. Egy-két kerékfordulás és az egész karavánban senki sem gondol többé a kitett rajkóra, senki, csak az öreg nagypapa, aki ott maradt, kenyeret koldulni a klastrom körül s lesni, hogy befogadják-e az elhagyott gyermeket, és aki harminc álló esztendeig, halálos holtáig, el nem mozdult a tájékról s nézte járni-kelni, felnőni, hajadonná serdülni, asszonyyá érni azt a szép kis cigányleányt, a nélkül, hogy csak egyszer is elárulta volna az ő megalázó apaságának a titkát.

És Lydie visszaemlékszik . . .

A séta- napokon, szerdán, az öreg koldus mesziről utánakullog az árváknak a kitüzesedett uton. :

— Lydie, a szegényed!... kiáltják a kicsinyek.

— Lydie, a szerelmesed!... suttogják a nagyobbak.

S mindnyájan nevetve mutatnak a csavargó kopasz fejére, amelyen vastag, a nap hevétől felduzadó kék ér huzódik keresztül.

... Más napokon csupa víz minden, erős szélrohamok csapkodják szerte az őszi esőt s teritik be az eget azzal a rezgő, szürke, sűrűszemű hálóval, amelynek a szálai között feltűnik egy utszéli kövön ülve a Georges apó alakja, amint a társalgó ablakai felé emeli vitztől csurgó szakállát és szemeit...

... Hát az a reggel, a most elmúlt télen, amikor ő a kolostorban lábbadozott, és amikor az ablaka alatt úgy szedték föl az öreget a hóból, amely alatt egész éjjel aludt... Meg az a másik reggel, most két éve, az a vészes, bár napsugaras juliusi reggel, amikor ő, az erdőre nyíló kapun kiszökve, egyszerre csak maga előtt látta teremni Georges apót, aki utjába vetette magát, mintha kitalálta volna eszeveszett szándékát és meg akarta volna benne gátolni... Oh, igen, igen, tudta, hogy a gyermeke eltávozik tőle, talán örökre oda is vész, és az a kétségbeesett zokogás, amelyet bucsuzóul utána vetett, sejtelmet adhatott volna neki arról a hősies és gyöngéd odaadásról, amely azok alatt a rongyok alatt lüktetett...

Szegény Georges apó! akinek annyi szenvedés.

után nem lehetett meg az a nagy öröme, nem teljesülhetett utolsó lehelletének az a vágya, hogy lássa és megcsókolja az unokáját, csak egyszer, egyetlen egyszer! . . . Cordélia későn érkezett, s az örökre elpihent nagyapa előtt hasztalan kérdezte most magától, hogy mivel hálálja meg ezt a nagy lemondást és szeretetet.

— Fogja be a szemét, asszonyom . . . Ez mindaz, amit öntől kívánt.

Lydie összerezsent a papnak e szavaira s ráhajolva a halott homlokára, amely már hideg és kemény volt. mint a kő, rálehelte a csókját s lehuzta a merev pillákat a megüvegesült, messzeszállt tekinteti szemekre.

— Nem is tehettem érte egyebet, mormolá.

Azután a paphoz fordulva, hozzátevé:

— Kérem, tisztelendő ur, ne tartson olyan dolyfös és szivtelen asszonynak, amilyennek talán látszom, amidőn arra kérem, hogy az, ami itt most történik, csakis a kettőnk titka maradjon.

— Éppen ezt akartam mondani én is, viszonzá az abbé hidegen. — Fel tudom fogni a családi tekinteteket . . .

De Lydie a szavába vágott:

— Nem, tisztelendő ur, nem tudja . . . nem is tudhatja. Azok a tekintetek, amelyekről ön szól, nem gátoltak volna meg engem abban, hogy megvalljam a származásomat és az öreg nagyapát úgy temettesem el, amint tőlem megérdemelné, sőt

magam menjek a koporsója után. Tartoznám neki ezzel . . . De rettenetes, váratlan körülmények jöttek közbe . . . letartóztatták a férjemet, tisztelendő ur . . . éppen ma este, az olműtzi herceg halála miatt . . . Gyilkosságot sejtenek és Richardot vádolják. Ez magyarázza meg önnek azt a zavart, amelyben mindnyájan voltunk és amely lehetővé tette, hogy észrevétlenül jöjjelek el hazulról. Kevéssel az előtt, hogy ön odajött, kaptuk a megdöbbenő hirt; elképzelheti anyósom bámulatát, kétségbeesését. Az ő fia gyilkosság vádja alatt, egy Fénigan a börtönben! Még pedig, úgy látszik, miattam, a felesége miatt . . . A boidogtalan anya nem vádol engem nyiltan, de sejttem. És most mindezt a méltó panaszt tetézte még a származásom is, az a szennyfolt, amelyet a Féniganok nevének ejtek, akik az én révemen rokonaivá lettek az öreg Georges apónak! Nem, nem volna erőm hozzá, hogy ezt megmondjam nekik, sem az anyának, sem a férjemnek . . . Még a közvélemény és a birói meggyőződés előtt is, ha megtudnák, hogy Richard egy vándorkocsiból, csavargók, jövendőmondó varázslók családjából házasodott, a férjem tisztessége sokat veszítene; a sülyedség, züllöttség látszata tapadna hozzá, amely még gyanusabbnak tüntethetné föl.

Cérès abbé, akinek erélyes, mozgékony vonásairól minden indulatát le lehetett olvasni, előbb elámulva, majd meghatva a fiatal asszony vallomásától, bizalmas jóságossággal fogta meg a kezét.

— Nagyon igaza van, édes gyermekem. De legyen nyugodt, olyan lesz ez, mint a gyónás titka. Senki sem látta önt idejönni, csak ez a Lucriotné, akiről felelek. Különben is tudja mindenki, hogy ön milyen jó volt mindig a szegényekhez és különösen ehhez. Idejövetele, ebbe a kunyhóba, ahol önök adtak neki szállást, csak természetesnek fog tetszeni, annyival is inkább, mert a férje magára vállalta a temetés költségeit.

Az abbé, látva, hogy Lydiet ez meglepi, elmondta neki Richarddal meg a vizsgálóbíróval való esteli találkozását.

— Oh, drágám! . . . sóhajtott föl Lydie, könyekig meghatva attól, hogy Richard még abban a drámában is, amelyben az életéről van szó, a *Lydie szegényére* gondolt.

A pap folytatá:

— A temetés, ugy tartom, holnap lesz: igen tisztességes, de igen egyszerű. Kérem, értsen egyet velem erre nézve, ugyszintén vasárnap a kis kápolnában mondandó misére nézve, amely halotti mise lesz s amelyről csak mi ketten fogjuk tudni, hogy kit illet. A draveili temetőben nem a szegények szögletébe fogjuk nyugalomra helyezni. Minthogy fel vagyok hatalmazva Richard ur részéről, veszek egy darabka földet ott az országut mellett, amelyen ez a hontalan folyvást élt, s megrendelek egy nagy fekete sirkövet, amelyre föl lesz jegyezve a születése

meg a halála éve azzal a névvel együtt, amelyet a könyvecskéjében találtam.

S fölvettem az ágy fejéről egy megpenészedett zsiros füzetecskét, amely ugyanattól a bántó szagtól volt áthatva, és odaadta Lydienek; amolyan személyazonossági bizonyítvány, koldus-könyv volt az, amelyben, polgármesteri pecsétek és mocskos ujjfoltok közt, ez volt olvasható:

Georges Mendelson, másképp Georges apó.

Rougegoutte (Elsass) 1802.

Ez volt mindaz, amit nála találtak, ez, meg a kunyhója vaskos kulcsa, amelyet a nyakában hordott, a csupasz testén, gondosan láncra akasztva. Olyan vén volt szegény, olyan beteg, olyan feledékeny, hogy semmire sem emlékezett, ami nem a kicsikéjére vonatkozott, hogy az abbé semmi bizonyosat sem tudhatott meg tőle a szülőhelyére, a nevére, a családjára vonatkozólag. Az egész mindenség Lydievel kezdődött és végződött reá nézve; a többi az országut porába, vagy ködébe foszlott. De mivel ez a bizonyítvány abból az időből való volt, amikor Soisyba került s amikor még a kórság meg a vénség nem gyöngítette el, az az 1802-ik évszám, meg a Mendelson név hitelesnek volt vehető.

— Hires név a művészet terén, asszonyom, ugy-e bár? — mondá az abbé, nyilván, hogy enyhítse azt a büszkeségén esett sebet, amelyet fájóbbnak hitt, semmint talán Lydie mutatni akarta.

Lydie szelid, néma fejbólintással felelt, egyenesen és komoly arccal állva ott, kezében a nyomornak azzal a kis könyvével, amelyben a nagy sziv, amely az övé is lehetett, olyan ellentétes volt azzal a szennyes és gyűrött lappal, éppen mint az ő elegáns megjelenése ennek a kunyhónak a sáros földjével, megfeketült, kátrányos falaival . . .

Egy vontató hajó hosszú füttye, amely a zsilipnek szólt, zavarta ki Lydiet a merengésből. A gyertyák lángja füstössé lett, nagy árnyak suhantak keresztül a halott sápadt arcán, mialatt a pap a vacok előtt térdelve imádkozott.

Lydie nem érzett magában elég lelki erőt ahhoz, hogy ő is ugy tegyen. Nagyon is sok dolog háborgott a lelkében; izgatottabb volt, semmint valójában elérzékenyült, s főképp nyugalomra volt szüksége, hogy magához térhessen.

Még egy utolsó pillantást vetett a *szegényére*, akinek mély álmát szinte megirigyelte, s azután künn volt a kunyhóból.

— Parancsolja tán, hogy elkisérjem? susogá Lucriotné, ki a szoknyájába burkolt fejfel szundikált egy haltartón.

— Köszönöm, nem kell . . .

S Lydie, minél előbb egyedül kívánva lenni, belemélyedt a ködbe, amely még sűrűbb, még homályosabb volt, mint az imént. A távolban a zsilip tompa, szakadatlan dübörgése hallatszott, amelybe beleveszett a vontató-hajó bus sivitása. Lydienek

ugy tetszett, mintha ő, az ő hányatott élete kiáltana ugy segítségért. Olyan sötétség, olyan zavar volt az ő szegény lelkében ennek a hosszú napnak a fürgetege után! . . .

Reggel az a halott, ott a pázsiton, azután a Richard letartóztatása, s mialatt ő a börtönből jött különös levélke értelmét találgatta, Cérés abbé elhozta ide, a Georges apó halottas ágyához!

Ime, mi igaz volt hát abban a főnemesi koronában és cimerben, gyermekkorának ez aranyos ábrándjában, amelybe fájdalmas óráiban el-elmerült, mint büszkeségének és öntudatlan fölzendüléseinek a menedékébe. Most ime tisztázva van az ő főuri származása, meg van magyarázva kalandos, kóborló ösztöne . . .

Szegény vándorlók, akik az utszéli forráskutnál megálltatok, utazó karavánok, amelyeknek a füstjét addig nézte, amíg a szeme csak láthatta; ezért szeretett ő titeket annyira. Az ő hona, kóbor törzse voltatok ti. Miért is nem maradhatott köztek? Milyen boldogság lett volna az Richardnak meg az anyjának! . . .

S amint azokra az egyszerü szivekre gondolt, tisztos, békés életmódjukra, amelyet az ő vándorcigány vére megbontott, felforgatott, Lydie őszinte szívvel bánta, hogy nem hagyták meghalni ott Quiberonban. Sőt egy pillanatig a mellette tovasiető folyó, a meredek partoldal, a mély viz, amely ottlenn a hid pilléreit verdeste, hosszuszálu füvet

kavarva össze, kusza hajzatát az örvénynek — felujította benne az öngyilkosság kísértését. Már látta is magát, amint másnap fölfelé viszik a parti lejtőn, a halottas targoncán.

De egyszerre csak a Richard emléke, aki olyan jó, olyan szerető sziv, és annak az elgondolása, hogy mit tett érte, felvilágosította az igazi kötelessége felől. Nem, ő nem rendelkezhetik már az életével. Ha nem volna is tele a keble azzal a mély és édes érzéssel a férje iránt, akkor is kötelessége volna őt követni, segíteni egészen a végeig annak a kétségbeesett utnak, amelyre ő iránta való szerelmében vetemedett.

És mialatt az ő tüzes és regényes kis fejében megerősödött a lemondásnak és önfeláldozásnak minden gondolata s máris számkivetve látta magát ő vele együtt a forró égöv alá, a gályarabok bozótjába: a vontató-hajó keserves sivitása, amelyet ő már régóta nem hallott többé, fölébresztette álmából Richardot, ki boldognak érezte magát, hogy ő helyette fekszik ott az undok vackon, a folyóparti tömlöcben!

XIX.

Az éjjeli les.

Egy szép, kékes világosságu, felhőtlen, egyetlen fuvalom nélkül való csöndes reggelen szorgalmasan sarlózták a grosbourgi gyepet. A hosszú pázsitokon, melyeket márvány-könyöklők szegélyeztek, vázák és szobrok diszítettek, két sor sarlós hajladozott és egyenesedett föl a napon, és egyetlen dal, egyetlen szó, még a sarlónak a fenkőhöz való érces surlódása sem kísérte ezt a munkát, melyet valami fegyencgyarmat szénagyűjtésének lehetett volna hinni, ha a környezet olyan pompás nem lett volna.

Egyszerre csak egy éles, metsző sikoltás, amolyan üres és bus üvöltés, amilyen az örültek házának a kertjéből szokott felhangzani, járta be véges-végig a birtokot, a vizszéli terrászoktól a diszes, arany-cimeres főkapuig. Erre a kétségbeesett jajongásra, amint végigrezgett a pázsitok fölött, egyetlen fej sem mozdult meg; a munkások olyan nyugodtak maradtak mint a szobrok. Azt lehetett volna hinni, hogy ez is csak olyan házi nesz, mint a

többi, amelyeket a lakók végre már meg sem hal-
lanak.

De a sárga selyemmel diszitett kis sarok-
szalonban, ahol Alcantara hercege Delcrous biróval
beszélgetett, a társalgás hirtelen félbeszakadt. mi-
kor az a kiáltás behatolt a magas, összeeresztett
függönyökön.

— Hallja, kedves barátom? Rettenetes! . . .
Azóta, hogy minden erőfeszítésünk ellenére kinyit-
tatta magának azt a kis házat, ahol a fiát egy
gyalogpadon fekvé látta, azzal a férgektől össze-
marcangolt halálfejjel: a hercegné nem szólt többé,
nem ismert meg többé senkit; ez a rémes sikolto-
zás, amelyet óráról-órára hallani, az egyetlen, ami
elevennek mondható rajta. És én most itt vagyok,
a karosszékemhez szögezve, egy halott meg egy
tébolyodott közt . . . És ön nekem arról beszél, hogy
szabadon bocsássuk a gyilkost, megfoszszam maga-
mat még a bosszu örömétől is!

A bénult ember szeme, ideges életének ez az
egyetlen gyűjtőpontja, szikrázott a dühtől, mialatt
a biró zavarodottan vergődött előtte és magyaráz-
gatni próbálta a dolgot. A tábornok ur nem két-
kedhetik az ő igazi jóakarátában . . . még akkor
este letartóztatta a gyanúsítottat, aki három nap-
óta van már fogva, és semmi eredmény, semmi . . .

— Mert tul jár az ön eszén . . . Ön nem bir-
vele, dörmögött a tábornok.

— Sőt ellenkezőleg, kedves herceg . . . Féni-

gan szándékosan terheli magát, sulyosbitja a helyzetét. Érthetetlen a dolog. Kétségtelen bizonyítékom van most reá, hogy csak hétfőn reggel érkezett haza, két nappal a gyilkosság után . . . És, amint ez a nyom mindinkább a semmibe vész, annál világosabban rajzolódik elém egy másik nyom, amelyet fölfedeztem . . . Összevág minden, az óra, a nap, az indító ok, az embereim jelentései, névtelen levelek . . .

Delcrous elhallgatott, amint a tornácra nyíló üvegajtóban meglátta a tábornok inasát.

— Ki az? Megmondtam, hogy ne háborgas-
sanak bennünket, dörögte parancsoló hangján a tábornok.

Az inas ijedten tünt el. De a helyén egy óriás árnyék zárta el a világosságot.

— Engedelmet instálok, kegyelmes uram . . .

— Ah, maga az, Sautecoeur?

Delcrous gyorsan és nesztelenül lépett oda a tábornokhoz:

— Kérem, bocsássa be ezt az embert. Azután majd tovább beszélgetünk.

A herceg vállat vont s rámutatva a kárpittal takart ajtóra, mely a termekbe szolgált, azt mondta:

— Menjen át oda. Majd hívni fogom.

Azután az üvegajtó felé fordult:

— Jöjjön be, Eugène.

Az indián, lesoványodva, összeesve, ingadozó léptekkel jött be, mintha betegségből kelt volna fel. A hangja is elvesztette az ércességét, ámbár azon iparkodott, hogy határozottan beszéljen és biztosan lépjen, mert diszgyenruhában volt, fegyveresen és a gazdája előtt állott.

— Kegyelmes uram, mondá megállva és szemét a szőnyegre szögezve, — azért jöttem, hogy méltóztasson engem elereszteni a szolgálatából.

— Miért?

— A fiam Amerikába megy a feleségével. A gyermekek azt akarják, hogy velök menjek én is. Mennék hát, de csak akkor, ha... ha a törvénnyel elvégeztem a dolgomat.

A herceg fészkelődött a karosszékében.

— A törvénnyel? Hát mi baja vele?

— Csunya história.

— Adja elő.

— Nem tudom, lesz-e hozzá erőm, mondá halk hangon az erdőmester.

Odatámaszkodott a kandallóhoz, de annyira reszketett, hogy a vállára akasztott puska csöve csak úgy dobolt a márványon. Kénytelen volt hát megállani egyenesen, hogy elmondja a dolgot.

Egyszerű és sötét történet volt az. Pénteken éjszakára vadorzó-lesre volt kirendelve s éjfél után két óra tájban tért haza, amidőn a háza egyik ablakából, pár lépésnyire tőle, egy ember ugrott ki az udvarra. Sötét volt. Ő azt hitte, hogy tolvaj-

jal van dolga, rálőtt csakugy találomra, az felfordul, s mikor ő oda megy, megnézni, hogy ki volt . . .

Egy durva hang a szavába vág:

— Hazudsz!

Az erdőmester összerázkódott a sértés alatt:

— Kegyelmes uram! . . .

— Hazudsz, ha mondom! Nem így ölted te meg a herceget Tudom, olyan jól tudom, hogy mit csináltál, mintha a lelkiismereted volnék; de magadtól akarom hallani. Akkor talán meg fogok bocsátani. Beszélj hát, halljuk . . . azaz, hogy várj . . .

S haragosan kiáltott át:

— Delcrous!

Az indián, mikor meglátta a kimért lépésü, komoly képü törvényszéki birót, aki előtt olyan sokszor tett már jelentést a vadorzók csinyjei ügyében: roskadozni érezte a lábát, mintha máris a bakó kezét érezné a vállán, aki azt mondja neki: előre . . .

Nem hitte volna, hogy ilyen hamar kerül ennyire a dolog. Duzzadt képe elsápadt, beesett.

— Nos hát, vizsgálóbíró ur, mondá a herceg diadalmasan, — mégis csak volt némi igazam, amikor ugy vélekedtem, hogy az a nyomorult legfőlebb nem maga hajtotta végre a gazzettét. Ime, megvan már az eszköze, és megvan egyuttal az *alibi* magyarázata is, amely önt annyira zavarba ejtette . . . Nosza csak, Sautecoeur, ha azt akarod, hogy jók

legyünk irántad, mondd el nekünk, hogyan történt a dolog . . . De semmi csalás, semmi furfang . . .

A herceg azt hitte, hogy Sautecoeur tévovázik, s hogy megkimélje a vallomás szégyenétől, segíteni akart neki, szájába adta a szót.

— Halljuk, mit ígérték a tetteredért? Mit kaptál? Mert elvégre is, nem a magad szántából tettered, mi?

Sautecoeur lángoló arccal egyenesedett föl. A homlokán, azon való nagy erőlködésétől, hogy uralkodjék magán, megfeszültek az erek.

— Meglehet, hogy efféle dolgokat pénzért is csinál az ember; de hogy huszonnyolc esztendei becsületes szolgálat után — tizenhárom esztendeig a Nyulasban és tizenöt esztendeje a Remetelakban — a gazdám ilyet higgyen rólam! . . . Nem, ezt már . . .

— Csak nem akarod velünk elhitetni, hogy az a história, amit az imént mondtál, igaz? — gunyolódott a tábornok, kissé már zavarodottan.

— Az imént, kegyelmes uram, nem mondtam meg az igazat, mert nem engedte az az oktalan büszkeségem, amelyhez pedig nincs már jussom. A kezem ugyanis a kerekek közé került már, hadd menjen hát utána az egész testem, aki rézangyala van! Ugy se lesz olyan nehéz az igazat megvallani, mint amilyen nehéz volt azt hallani, amit az imént hallottam.

Megvetette a lábát, ökölre szoritotta a kezét és elkezdte:

— Ezelőtt tiz nappal . . . a fiam nem volt itthon . . . cédulát kaptam, amelynek nem volt aláírása, és amely arra figyelmeztetett, hogy a következő éjjel, hajnali három és öt óra közt, a Pacomekapu mögül megleshetek valakit, aki a menyem szobájából fog kiugrani az ablakon. Meg kell mondanom, hogy annakelőtte szerencsétlenül jártam a házasságban. A feleségem, akit szerettem, megcsalt! Utoljára is megszökött egy montgeroni zsandárral s engem itt hagyott a gyerekekkel együtt abban a magányos Nyulasban . . . Haszontalan teremtés volt, no! . . . Emiatt a história miatt aztán mindig is haragudtam a vászoncelédekre, és amikor a fiam megházasodott, föltettem magamban, hogy rajta lesz a szemem a menyecskén, és ha arra kerül a sor, egyszerre állok bosszút a magam szerencsétlenségeért meg az övéért. Tudja ezt a környéken mindenki, és az, aki nekem azt a cédulát írta, jól tudta, hogy mit csinál . . .

Delcrous közbeszólt:

— Megvan az a névtelen levél?

— Engedje csak beszélni — mondá a herceg türelmetlenül.

— Éppen ezen a pénteken talpon voltunk mindannyian, hogy elcsipjünk egynéhány mainvillei gézenguzt, akik a legszebb üszőinket elsinkófálták . . . A levél azt mondta, hogy hajnali három és öt óra közt . . . Én hát három óra tájban eljöttem az öreg tölgy körül való állomásomról és lesbe állottam a

Pacome-kapu mögé. Amilyen igaz, hogy itt van a puskám a kezemben: nem tudtam, hogy az az én haszontalan menyem kit eresztett be a szobájába. Volt ugyan tudomásom arról, hogy a kis herceg settenkedett körülötte; de rászóltam a menyecskére s azt gondoltam, hogy annak most már vége; a levél pedig, amint majd meg méltóztatik látni, más embernek a nevét emlegette . . .

Félóra óta áztam már bőrig a szakadó esőben, amely nem akart elállani . . . Egyszerre csak ablakzörgést hallok . . . Valaki a leshelyemtől tiz lépésnyire kiugrik és elsiet. Rosszul lehetett látni; könnyen megeshetett, hogy nem találom el az emberemet, ha tovább is szalad. De szerencsétlenségére megállott, hogy kinyissa az esernyőjét, és én rásütöttem a puskámat. Az ember nagy sebességgel ment még néhány lépésnyire, azután befordult az árokba s meg se moccant többé, mint a vad, aki megkapta a magáét.

Én azután berohantam a házba. Az asszony úgy tett, mintha aludnék; a paplan egészen fel volt huzva a szemére.

— Kelj föl s fogd a lámpást, mondom neki. — Agyon lőttem a szeretődöt; gyere, segíts elföldelni.

Félt az istenadta — nem is mondatta magának kétszer, elhihetik az urak . . . Én még akkor se sejtettem, hogy kit fogok ott találni az árokban. Mert hiszen mikor oda értünk a holttest mellé, azt kérdeztem a menyemtől:

— Ki ez?

— Nézze meg, suttogta ő s leeresztette a lámpást . . .

— Oh, kegyelmes uram, amikor megláttam, hogy mit cselekedtem . . .

S az indián a kabátja ujjával megtörülte a homlokát, amelyről csak úgy csurgott a veriték.

A herceg, aki a bíró arcán leste az elbeszélés hatását, a legnyugodtabb hangon kérdezte az erdőmestertől:

— Mivel lőttél?

— Özpostával.

— És hol találtad el?

— Nem érte az egész töltés . . . Csak a halantéka táján volt egy kis lyuk.

Rémes csend következett, amely alatt újra hallható lett az anya sikoltása, mintha látta volna azt a sebet. Azután tovább folyt a vallatás.

— Azt mondd, hogy a Remetelak mellett lőtted le. Hiszen nem ott találták meg.

— Legelőször is egy régi bányagödörnek a fenekére tettük le; az erdőnek abban a részében sok olyan gödör van; s levelekkel meg cserjével takartuk be. De amikor átázva hazatértünk, az a gondolatunk támadt, hogy felhozzuk abból a gödörből és oda fektetjük a Fénigan-park mellett való tisztásra. Az asszony hozta a lámpást én pedig öltre fogtam s úgy vittem a halottat mint a gyermeket, mert nagyon erős vagyok. Ugy volt, amint mondom.

A bíró most ravasz képpel kérdezte:

— Hát az esernyő mire való volt a feje fölibe kifeszítve?

— Visszaemlékeztem egy asszonyságra, akit halva találtak a napernyője alatt a fontainebleau-i erdőben, és aki egy hétig maradt úgy anélkül, hogy valaki háborgatta volna.

— De miért a Fénigan-park mellé?

Sautecoeur előrenyujtott nyakkal, dadogva mondá:

— Arra már a rosszlelkűség vitt rá, bíró ur... Meg is büntetem magam' érte azzal, hogy elmondom. A hercegnek a fiatal Fénigannéval való viszonya után nagyon könnyen azt lehetett gondolni, hogy a férjet fogják gyanúsítani és vádolni... De azt is meg kell mondanom, hogy ez a gondolatom sohasem támadt volna sem nekem, sem a menyemnek, ha nem lett volna a hercegnek a zsebében egy levél...

— No végre, itt vagyunk! kiáltott föl szilaj hevességgel a tábornok. — Valld meg hát, hogy azért kutattad ki a zsebeit, hogy kiszedd belőlök azokat az irásokat, amik a férjnek kellettek... Valld meg ezt, és akkor nem bántunk.

Az erdőmester szó nélkül huzott ki a zekéje zsebéből két levelet meg egy irattárcát.

— Az olmützi hercegnek a zsebeiben — mondá komoly arccal — azokon a holmikon kívül, amiket bennök találtak, ott volt ez a tárcá ezzel

a le nem pecsételt levéllel, amelyet valami barátjának irt, de még nem fejezett be. A végére még oda akarta írni, hogy hogyan sikerült az éjszakai kalandja. Szó sincs róla, nem kellett volna elolvasnom . . . de annyira elvesztettem a fejemet s a menyem is folyvást azt hajtogatta: Hátha olyasmi van ebben a levélben, ami vesztünket okozhatja?

És igaz is, ez a levél legjobban bizonyítja, hogy szóról szóra igaz az, amit mondok. Ha el méltóztatnak olvasni, meglátják, hogy nem hazudtam és hogy az a szerencsétlen fiatal ember magásta meg magának azt a vermet, amelybe beleesett . . .

S letette a herceg zsöllyeszékéhez odaerősített asztallapra a Vallonguenak szóló levelet meg a békateknő-födélü tárcát.

— Hát az a másik levél micsoda? — kérdé Delcrous, mialatt a herceg a fia levelét olvasta.

— Ez az a névtelen levél, amelyet az imént tetszett tőlem kérni.

— Lássuk . . . Asszonyírás . . . még pedig nem uri asszony írása . . . Hohó, teringettét . . .

Delcrous összerázkódott s halk hangon, mintha attól félne, hogy a herceg meghallja, azt kérdezte:

— Hát maga azt gondolta, hogy Alexandret lövi le?

— Azt, viszonzá Sautecoeur egy fejbólintással.

A tábornok, aki dühösen sodorgatta a bejuszát, fölvetette szemét a Vallonguenak szóló levélről:

— De mégis vannak olyan dolgok, amiket nem értek... Igy például, hogy most eljöttél ide... Minek? ... És miért nem jöttél már előbb?

— Oh, kegyelmes uram, azok az asszonyok!... Engedtem a menyem rimánkodásának, aki jobban fél az urától mint a tüztől, és el akarta előtte titkolni az egész dolgot. A szegény fiu azután tovább is úgy élt ott köztünk, hogy nem tudott semmiről semmit, bejárt Párisba az üzletbe, s a vasuton beszélgetett a dologról mindenkiel... Hogy én ezalatt milyen kinba' voltam, azt el lehet gondolni! Hogyne, mikor folyvást az járt a fejembe', hogy ártatlan ember szenved miattam, akit talán el is ítélnék majd... Végre tegnap, mikor mind a hárman együtt ültünk az estebédnél, a fiam észrevette, hogy eltolom a tányéromat s nem eszek egy falatot se', aminthogy igen sűrűn megesett ez velem.

— Ejnye, mi lelte, apám? kérdezi tőlem.

Nem birtam tovább. Nagyon fojtogatott az a titok — elmondtam neki mindent... Oh, szegény gyerek! Azt hittem, rögtön hanyatt vágódik attól a csapástól, amit az elbeszélésemmel rámértem. A felesége letérdepelt elibe, de ő csak rá se nézett; elfelejtette a maga szerencsétlenségét:

— Nem, nem... foglalkozzunk előbb az apámmal... Az apám hibázott; azt jóvá kell tennie! Oh, vannak ilyen pillanatok a családi életben... Zokogva borultunk egymásnak a nyakába. Megfo-

gadtam neki, hogy mint ma reggel eljövök a kegyelmes urhoz . . . és hát eljöttem.

— Mindez igaznak hangzik — mormolá Delcrous.

— És összevág azzal, amit most olvastam — mondta mintegy sajnálattal a tábornok. — Csak az a lövés, amely az arcot érte s amelynek a nyomát az orvosok sehogy sem tudták fölfedezni . . . pedig a holttest csak két napig maradt az erdőn.

— Vadorzó-fortély volt az, kegyelmes uram — mondá Sautecoeur összerázkódva, — de inkább kitépetném a nyelvemet . . .

Semhogy elmondja az apának, hogy fölismerhetetlenné akarva tenni a gyermekét, egy egész éjszaka hagyta csüngeni egy nyirfán, a lábával fölfelé, egy nagy hangyabolyba vállig beásott fejjel.

A bíró, kezében a Charley levelével, suttogva mondá a tábornoknak:

— Mondtam, ugy-e bár, hogy téves az a nyom? . . . Kétségtelen, hogy ez az ember volt a gyilkos, és ha ön bosszút akar állani . . .

— Bosszút állani, ezen a paraszton! . . . Nem, édes barátom, én csak Féniganra voltam dühös . . . De az . . .

— Annyival inkább, mert ha ez a levél is az akták közt van, nehéz lenne az elítélés.

A herceg gondolkozott egy pillanatig, azután elszántan mondá:

— Én is ugy vélekedem mint ön, Delcrous.

A fiatal herceg meg a házunk hirneve semmit sem nyerne azzal, ha ez a dolog köztudomásra jutna, s nem válnék dicséretünkre a két fiatal urnak ez a cinikus eszmecseréje sem . . . Ha valaha, ugy most nyilik alkalom arra, amit önök a további eljárás beszüntetésének neveznek.

A farkas-fogu biró, akinek a barkóját Le Notre olyan merev formába nyirkálta, most hirtelen odafordult Sautecoeurhöz, aki mozdulatlanul, egyenesen állt előttök, kezében a sipkájával:

— Hallotta? A kegyelmes ur nem akarja nyilvánosságra hozatni ezt a szomorú esetet. Utazék el mihamarabb külföldre s ne szóljon senkinek. A saját eszességétől függ, hogy semmi kellemetlenség ne érje.

Sautecoeur meghajtotta magát:

— Köszönöm, uraim.

De mielőtt az ajtón kilépett, hátrafordult és habozva kérdezte:

— Hát Richard ur?

— Legyen nyugodt. Richard még ma este hazajön.

A birónak erre a kijelentésére a tábornok bosszus hangon kérdezte:

— Még ma este? Minek? Olyan nagyon siet ön azzal, hogy az az otromba fickó visszanyerje a feleségét?

A tehetetlen gyűlöletnek és féltékenységnek a fölkiáltása volt ez, mely önkéntelenül tört ki

belőle legfájdalmasabb gondjai s minden apai gyötrelme és kétségbeesése közepett is.

Este az uzellesi kastély előtt a nagy paulovnia alatt együtt ült az öreg Féniganné Mériveret urral. még néhány utolsó, szomorú szót váltva, amiket hosszas hallgatás és egy-egy indulatszó szakított félbe, amelyek olyanok mint a kialvó tűz szikrái; künn az uton pedig a kertészek meg a majorosleányok hüseltek a nyitott kapu előtt a holdvilágon.

A takarodó szigoruan megtartott órája rég elmúlt már; de senki sem törődött vele, nyilván az est rendkívüli szépsége miatt, vagy mert a vészterhelte, felfordult házban úgy sem lehetett már fentartani a szigorú fegyelmet.

De mily nagy volt az ellentét a kivilágított és elhagyatott nagy ház csöndje meg a cselédek zajos jókedve; a közönyös hahotázás és a bánatos két hang suttogása közt ott a szunnyadó fa lombjai alatt!

— Milyen hangos ma este a levegő! . . . Ide hallatszik a léptek dobogása a hidról, mondá a kis kápolna tulajdonosa, aki a hazajövele óta majdnem folyvást együtt volt Richardnak az anyjával meg a feleségével.

— Az utolsó vonattal jött valaki Corbeilből, és úgy látszik, nagyon siet . . . viszonzá Féniganné, szintén hallgatva a szokatlan és gyors lépteket.

Az öreg Mériveret ismét elkezdte:

— Lydie nagyon szomorú volt ma, az ebédnél még a szokottnál is szomorubb. Ugy látszik, annak a koldusnak a halála mély benyomást tett reá.

— Ha az embernek tele van a szive, mindentől sirva fakad, sóhajtott föl Féniganné. — Gondolja meg, Mérivet ur, hogy három nap óta, mióta Richardot letartóztatták, semmi más hirt nem kapott a férje felől mint azt a titokzatts kis levélkét . . .

— Amely azt bizonyítja, hogy bizonyosra várja a legközelebbi szabadonbocsátását. Ismétlem, Féniganné asszony, hogy pusztá tévedés az egész . . . Mindjárt fölismertem ezt, amint legelőször találkoztam össze azzal a Delcrousval. Olyan zavart, majdnem kétségbeesett volt az arca . . . Higyje meg nekem, mihamarabb látni fogja a fiát . . . De ni, nézze csak . . . de nézze már, ha mondom! kiáltá harsány hangon Napoléon Mérivet, talpra szökve.

A kékes-fehér uton egy jól ismert alak sietett elő. Az anyának nem volt hozzá ereje, hogy megmozduljon, csak kikiáltott a homályból:

— Richard!

— Itt vagytok? szólt vissza rá egy hang, amely erős akart lenni, de zokogásba csuklott.

Mihelyt aztán beszélni tudott, azt kérdezte:

— Hát Lydie? . . . mi hirt ad magáról?

— Lydie? Hiszen ott van nálad, nálatok . . .
odaát a Pavillonban.

Richard elbámulva, de anyja magyarázatát

be nem várva rohant a faszor susogó és hársfavirág-tól illatos lombjai alá, amelyeknek a végében világosság fénylett hívogatóan.

Lydie, pongyolában, már éjszakára fölcsavart hajjal, a földszinti szobában ült a férje asztalánál és irt. Nem fordult hátra, azt gondolva, hogy Rosine jött be a szobába, s csak akkor emelte föl a fejét, amikor Richard már ott volt mellette.

Micsoda kitörő meglepetés, eszeveszett öröm volt az, micsoda lihegő, csókoktól és ölelésektől félbeszakított szavak:

— Itt vagy . . . Szabad vagy?

— Szabad! Megtalálták az igazi tettetst.

Lydie megsemmisülten nézett rá:

— Az igazit?

A hang, a tekintet kifejezése olyan volt, hogy Richard fölkiáltott:

— Hát azt hitted, hogy én voltam?

— Azt, suttogá Lydie, nem találva erőt ahhoz, hogy hazudjék.

A férje pedig, ugyanolyan zavartan mint ő, azt mondta:

— És én ugyanazt hittem terólad!

Lydie fölemelte a fejét:

— Lehetséges-e?

S egyszerre eszébe ötlött minden.

— Oh, most már értem, miért irtad azt, hogy elutazzam . . . miért hitted el azzal a bíróval,

hogy... El akartad magadat itéltetni helyettem...
Édes férjem!... Drága jó uram!...

És zokogva borult a nyakába. Richard kábultan érezte keblének a duzzadását, egész fiatal testének a reszketését a csipkeköntös alatt.

— Gyer, mondd el, hogy szeretsz, s meg leszek jutalmazva mindenért! mormolá, mialatt gyöngéden vonta magával.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XX.

A z u t.

— Lydie . . . Richard . . . Hé, lusták . . . utolsót harangoznak már a misére . . .

Elise, aki két nap óta volt már itt, kiáltotta be ezt nagy zajongva a pavillon ablakain, mialatt a kis kápolna harangja szerteszórta csengő hangjait a vasárnapi reggel csöndjébe és az öreg Féniganné az előkelő polgárasszony méltóságos tartásában jelent meg a fasorban, aranykapcsos imádságoskönyvvel az egyik kezében és selyemzacskóval, amelyben a kulcsai meg a gyűrűi csörögtek, a másikkban.

— Hát Richard? kérdé az anya, amint Lydie egyedül jött le, elegáns fekete öltözetben, amely éles ellentétben volt a kis Piroska eleven és rikitó színeivel.

— Sokáig olvastunk s nem mertem fölébreszteni, felelt Lydie, elvörösödve a hazugságától s csakhamar a kápolnába érve, mialatt a keztyűjét gombolta.

Richard, bár nem aludt, kéjes bágyadságtól

nehéz pillákkal nyújtózkodott a széles ágyban s ringattatta magát félálomba a Szent-Irén kápolna harangszavától, amely együtt áradt be az ablakon az utszéli kut vizének csörgedezésével és a bádogkupa csörömpölésével. Egyszerre csak kinos emléke támadt föl benne egy szörnyü ébredésnek, amikor ugyanily órában, csaknem ugyanebben az időben nyitotta föl a szemét ebben a szobában, amelyet akkor is a derüs reggeli napfény világított meg... Mama, hol van Lydie? ...

A te Lydied messze volt akkor, szegény Richard, és nem remélted, hogy valamikor még visszajön. És te akkor nem tudtál egyebet hallani, mint a bosszu, a válás szavait, a belső düh hangjait, amelyek azt zugták a füledbe: öld meg! vagy pedig: hagyd ott a sárban, a posványban! ... S csak egy hang, az én hangom csendült ilyen szóra: Légy jó, iparkodjál megérteni a megbocsátást és a szánalmat és tárt karokkal fogadni azt, aki majd visszatér hozzád ...

A félálmom kábulatában, azoknak a távoli viharoknak a lázában és zajgásában, amelyeknek az emlékétől lüktetett a halántéka, Richard homályosan azt képzelte, hogy a kis kápolna folyvást csengő, unszó harangja beszél hozzá így, misére hiva őt is. Miért nem kísérté el a feleségét? Bizonyosan, mert röstel oda betérni s mutogatni magát mindezek az események után. Fél, hogy nevetséges lesz. Folyvást a kevélység, az az átkos, öröklött kevélység ... Pedig

lám, az anyját abban a szerény utszéli kápolnában megszállotta a malaszt, az emberi könnyörület, és onnan indult el: visszafogadni és hazahozni a szökevényt. Igen, igen, hálával tartozik ő annak a kis kápolnának, meg az öreg Mérivetnek is, habár a tanácsai fölszinesek és csak képzeletbeliek voltak is. «Egy ölelés dolga az egész» . . . ezt mondta a kibékülésről. De ahhoz az öleléshez nagy erőmegfeszítés kellett, és a kápolna minden varázshatalma, a távollét és a visszatérés minden délibábos tükrözete hatástalan maradt. Hogy ölelésökben újra élet legyen, ahhoz sokkal rettenetesebb és erősebb valami kellett mint a könnyörület meg a bocsánat: a halálnak és a helyrehozhatatlannak az ellenhatása, ez a villámszerű kettős szédület, amely egymás karjába vetette őket s mindent feledtetett velök. Annak, csakis annak köszönheti a gyógyulását és a boldogságát . . .

. . . A harang utolsókat kongott. Richardnak egyre nehezebbek lettek a pillái, amidőn alulról az öreg Chuchin rekedt hangja figyelmeztette a gazdát, hogy a Veréb-sziget táján ki kell vetniök ma a varsát, mielőtt a nap nagyon is magasan járna az égen.

Richard hamarosan kiugrott az ágyból és a kapuban, amikor kilépett, beleütközött egy összetörődött vénasszonyba, aki egy csomó gyönyörű virággal sietett tova, amelyet Rosinetól kapott. Ennek a nagy darab leánynak a különös, titokzatos

magaviselete már hosszabb idő óta feltűnő volt. Richard visszafordult és gyanakvóan kérdezte tőle:

— Miféle vénasszony ez?

— Lucriotné, Draveilból.

— Hát az a sok virág minek?

Rosine nem tudta. A fiatal nagysága meghagyta neki, hogy Lucriotnének minden reggel adjon egy bokrétát. Ennyi az egész.

Richard nem fakgatódzott tovább; illendőbbnek találta, hogy Lydiehez forduljon a kérdésével. Csahogy ismét elszomorodottnak érezte magát.

Az ut fordulójánál találkozott a miséről jövőkkel, cipő-ropogással, selyemsuhogással. A két Fénigannéval a kis Piroska izgatottan beszélt, csak úgy rázva a napernyőjét meg a szalagjait:

— Elismerek mindent, ami csak tetszik, néni, De olyan emberekért, akiket nem ismertem, nem szeretek imádkozni... Aztán meg, ha tudtam volna, hogy ez halottas mise, nem vettem volna fel ilyen világos ruhát; feketében jöttem volna én is, mint Lydie.

— De... nekem sem mondták..., mormolá Lydie, kit zavarba ejtett az, hogy Richard nézegeti az ő fekete ruháját.

— Kinek szólt az a gyásmise? kérdé most Richard.

— Nem tudta senki, még maga az öreg Mérivet sem, viszonzá Elise, mialatt Richard félrevonta Lydiet s halkán, sietve kérdezte tőle:

— Hát te, tudtad?

— Tudtam.

— Ugyanannak, akinek virágot küldesz?

Lydie meglepetten rezzent össze, de elszántan mondá:

— Annak... igen... Georges apónak...
Ennyi volt az egész.

Olyan boldogak voltak néhány nap óta, az a hullám, amely őket ringatta, olyan enyhén csillogott a nap sugaraiban, oly andalító volt a zenéje, hogy Lydie ebbe a teljes boldogságba nem merte belevetni a maga siralmas, megalázó történetét... Hátha Richard nem szeretné többé, őt, e csavargó, e kóbor és ellenséges faj leányát? De különösen félt az anyósától, aki pedig nagyon megváltozott, nagyon gyöngéd és anyai lett, de aki még büszkébb volt a maga Fénigan-nemzetségére, mint a fia... Későbbi időre halasztotta hát a kikerülhetetlen magyarázatot, számitva ezalatt a Cérés abbé befolyására is. De férjének a beszéde és borus arca most arra figyelmeztette, hogy a titka már nem lehet sokáig csupán az övé...

Richard, ahelyett hogy a Szajna felé tartott volna, egyenesen előre ment az uton. A halászat nem érdekelte többé. Arra a misére, azokra a virágokra, meg erre a gyászra gondolt, amely a vén koldust elvégre mégsem illethette meg. Nem, nem is lehetett valószínű, hogy csakugyan Georges apónak szólott mindez, hiszen ahhoz nem kellett volna

olyan titkolózás... Akkor hát kinek? Annak a másiknak talán, aki ott alszik a grosbourgi park mélyében, a büszke családi mauzoleumban?...

Lehetséges-e, hogy Lydie még most is reá gondol?

Richardnak, hogy erről teljes bizonyosságot szerezzen, csak be kellett térnie Lucriotékhoz, akik Draveilen tul egy régi utkaparó-kunyhóban laktak, s kivallatnia az öreg asszonyt... És mialatt lábai csaknem öntudatlanul is arra felé vitték, körülötte az országuton látható lett a rendes, csendes vasárnap-i élet.

Napoléon Mérivet, aki az imént zárta be a kápolnáját, megfenyegette messziről a nagy kulcsával, és Richard dühösen gondolta el magában, hogy nem, soha sem fogja betenni a lábát annak a minden áron való megbocsátásnak a templomába, ahol azokért imádkozik az ember, akik bántották. Azután Alexandre ur köszönt alázatosan és színeskedően, aki nyalka vadásznak öltözve lépdelt tova, jöllehet a vadászat ideje még nem érkezett el. A grosbourgi tilosból jött, ahol egész reggel nyulakra lödözött és vadas tarsolya, puskája, magas szárharisnyája mind vadonat új volt, csillogott, ropogott. Még a kutya is, amely félénken kullogott utána, s huzódott a gazdája lábszárai mellé, olyannak látszott az ötórai cserkészés után, mintha papirosból lett volna s most huzták volna ki a katu-lyájából.

— Sok vadat lőtt, Alexandre ur? kérdezték a majoros leányok.

S a pékné, kihajolva a kocsija ernyője alól, szintén azt kérdezte:

— Sok vadat lőtt, Alexandre ur?

És Alexandre ur mindnyájának azt felelte az ő egykedvű hányjaveti hangján, melyet a kastélybeli uraktól lesett el:

— Nem, nem láttam egyet se.

Nem látott biz azt a kutyája sem, de annyiszor kellett ugyanezt a feleletet adniok, hogy mikor az utkaparó egyik leánykája, amint a felfordított talicskán fölterítette az apja reggelijét, szintén azt kérdezte:

— Sok vadat lőtt-e, Alexandre ur? Hozott-e nekem valamit? — a vén nyalka vadász és kiszolgált inas úgy fordult hátra, mintha kigyó marta volna meg s dühös és nyegle ábrázattal károgott vissza:

— Neked, kicsikém? neked mindig tartogatok én valamit!

S a hang olyan mulatságos volt, hogy Richard nem állhatta meg nevetés nélkül; de csaknem mindjárt azután olyan találkozása volt, amely visszaterelte sötét, emésztő gondolataira.

A hid felé alábocsátkozó lejtő fordulójánál egy butorral megrakodott szekér állott meg. Két ember, két óriás forgolódott körülte, szoritotta meg a kerékkötőt, huzta feszesebbre a meglazult köte-

leket, s azután a fiatal Sautecoeurné hangja hal-
latszott a szekér elején: Gyü, Blanchette! És a
szekér nehézkesen meglódult, s a két ember, aki
egy szót sem szólt egymáshoz, utána ballagott. Olyan
idős embernek, mint az erdőmester, milyen keserves
lehetett ez az elhurcolkodás, itt hagyni az erdejét,
a hajlékát, megsemmisülve látni az egész életét —
és mindezt egy suhancnak a szeszélyéért! Igaz,
hogy a kis nyomorult drágán adta meg a haszon-
talankodása árát. Olyan fiatalon, olyan fényes név-
vel, Franciaország leggazdagabb majorátusának a
birtokában — igazán siralmas végzet volt ez; és a
Lydie elérzékenyülésében, virágküldeményeiben, en-
gesztelő imádságaiban végre is semmi bűn sincs.
Érdemes ez arra a lealacsonyító kutatásra, amelyet
ő most Lucriotéknál tenni akar, rágalom és a rongy
közé keveredve? Hiszen ugyanis közel van a kis
temető, s ha fölkeresi benne a Georges apó sirját,
épp úgy meg fogja tudhatni, hogy Lydie nem
hazudott-e . . .

Amint most siető léptekkel arra felé indult,
elhaladt mellette a draveili banda, amely a vásár-
nap i sétáját tette, kibontott zászlóval. Négyes sorban
vonultak ki a szabadba, fujva a trombitáikat azok-
kal a pufók, simára borotvált, fekete falusi arcokkal,
amelyeket megaranyozott a sipkájok paszomántja, s
valami hősi indulót harsogtatva, amelytől ijedten
rebbentek föl a rendekből a foglyok. Odább Ri-
chard egy vándor vásáros bódéval találkozott, ame-

lyet szikár, sápadt képü, beesett szemü emberek kísértek . . .

Egy nagy falon túl, a helység elején, már látszottak a temető tiszafái és fehér sirkövei, amidőn Richard leült az ut szélén egy kőpadra. Nem, nem; ez a nyomozás a Lydievel való kibékülés után mégis nagyon hitvány dolog; nem alacsonyítja le magát vele. Miért ne mondaná a feleségének egyszerűen azt:

— Azt hittem, hogy meggyógyultam. Azt hittem, hogy azzal a halállal mindennek vége, s most, ime, féltékeny vagyok még a halottra is. Kérlek, mondj le erről a siron túl való részvétről, mert marcangolja a szívemet . . . Nagyon boldogtalanná tesz.

Ez a gondolat lecsillapította, megenyhítette, és a nagy vasárnapi nyugalom, amely körülvette, a mozdulatlan árnyak, a tágas, néptelen rónaság, a buza- és repceföldek, melyeknek ezüst- és aranytengere egészen az erdőszélig hullámzott el, ez az egész természet olyan üdítő hatással volt reá, mint ahogy felüdit a sebesültet a hűs ital, miután nehéz, szorító páncéljától megszabadították.

Mennyi ideig maradt ott azon a helyen? A banda már vissza is ment, villogtatva a napban a réztrombitáit és érmeit; azután elvonult a major nyája, és sorra jöttek az ut rendes, ismert alakjai. Egyszerre husz apró toronyban csendült meg az Angelus, egyik a másiknak felelvén, s megszólaltak köröskörül a kastélyok és nyaralók udvaraiban a

déliebédre hívó csöngettyük; s Richard, amint most felállott, csak akkor vette észre, hogy egy magas vaskeresztnek a talapzatán ül, azon a helyen, ahol néhai Fénigan draveili közjegyző hirtelen meghalt.

Inkább babonás, semmint gyöngéd emlék idézte föl benne annak az apának a távoli, elmosódott alakját, akit oly kevésbé ismert. Vajon tőle örökölte-e ezt a belső égést, a vérében lángoló féltékenységnek ezt a szörnyü kinját? Örökölt kór-sága ez talán a Féniganoknak, mint a kevélység, egyike azoknak a titokzatos hagyatékoknak, amelyeket a végrendeletek nem emlitenek?

— Oh apám, apám! sóhajtozott a szegény Bum-bum, mialatt a sötét napok dudolgatásával ballagott haza felé, — kevesebb malmot, erdőt és rétet hagyta volna inkább, csak ezt a rettentő sebet ne, amelyből érzem, hogy sohasem fogok teljesen kigyógyulni.

Estig nyomasztó hangulat uralkodott Uzellesben, bármilyen vidáman csicsergett is a kis Piroska. A derék asszonyka, mihelyt a katasztrófáról értesült, elősietett és legelőször is a vizsgálóbíróhoz rohant, és Richard bizonyára neki köszönhette, hogy olyan hamar kibocsátották. Mondogatták is Draveilben és Soisyban:

— Ezek a Féniganék olyan gazdagok . . . Nem kell attól félni, hogy a bíróság sokáig huzza a dolgukat! . . .

Delcrous igazában bűnösnek érezte magát a barátjaival szemben, hanem azért a szerelem meg egy jókora adag arcátlanság arra készítette, hogy vasárnap estére bejelentse a látogatását. Képzeltetni, hogy a konyhában meg a kertésznéknél minő magyarázatokat fűztek ehhez. Ami Rosine Chuchint illeti — aki névtelen levelével az egész dráma okozója volt s folyvást reszketett is a fölfedezés-től — ő, amikor este meghallotta a csöngetést, kiszaladt a faházikóba, bezárkózott s ki sem mozgott többé.

A szalonban, amely a park illatos csöndjére nyílt, a merev barkóju ember mindenki számára megtalálta a kellő szavakat. Farkas-fogai csak úgy csillogtak a kis Piroska tömzsi, selymes karjainak és vállának a láttára, s miután fölkerlte Lydiet, hogy üljön a zongorához, Richardnak és anyjának megmutatott egy cikket, amely aznap jelent meg a *Corbeili Hiradó*-ban, a Fénigan-család s általában az előkelő polgárság dicséretére. A *Verax* aláírásu cikk hangzatos, kongó, üres és lapos frázisaiból könnyű volt ráismerni a szerzőre.

Ugyanabban a lapban volt, sajnos, a következő ujdonság is:

»Ma, vasárnap reggel engesztelő szent misé-áldozat volt az olműtzi herceg lelke nyugalmáért a grosbourgi kastély kápolnájában, valamint a környék valamennyi főbb templomában, Draveilben, Soisyben, Risben, Athisban és Morangisban. Az

istentisztelet után D'Alcantara herceg és neje, akik mindaketten igen betegek, dr. Jean Metzger kíséretében elutaztak Engadineba.»

Richard, miután sokáig nézegette ezt a néhány sort, mintha betűzgetné vagy forditaná, odament a zongorához s letette Lydie elé a lapot, amelyre mély barázdát vont a körmével:

— Ezért imádkoztál hát ma reggel? — mondá halk hangon. — Nyilván neki szóltak a virágok is?

Lydie ráemelte aggódással telt szép szemeit:

— Oh Richard...

Tovább játszott, de könnyei kövér cseppekben hullottak a billentyűkre és lassubbá lett hosszú fehér kezeire.

Egyszerre csak fölállott s azt mondta:

— Gyer!

— Hova mentek, gyerekek? — kiáltott utánok meglepetten az anya.

De ők már künn voltak.

Mikor jó hosszú idő múlva, — amelyet Delcrous, Fénigannéval és Elisezel egyedül maradván, az esküvője megbeszélésére és kitűzésére használt föl, — visszajöttek: Richardnak sugárzott az arca.

Két kézzel fogta az ő kis cigányának a kezét, akit visszavezetett a zongorához:

— Játszd nekem Mendelsohnt, Lydie... Ma csak Mendelsohnt akarom hallani.

Napoléon Mérivet, a Nagy-Szent-Gergely-rend lovagja, amikor a következő vasárnap kis kápolnájának a küszöbén állott és a hiveket, — kit-kit a tiszteletnek őt megillető fokozatával — fogadta: meglepettséggel és örömmel látta megérkezni Richard Fénigant is az ő szép feleségével, aki csupakékbe volt öltözve, mint az üvegfestésü ablak szentje. Mialatt beléptek, vadgalambok csattogtatták a szárnyaikat a kis torony körül és a jó öreg mosolyogva és nyájasan hajtotta meg magát, ezuttal valamivel mélyebben, gyöngéd és elégtelt taglejtéssel üdvözölve őket.

Országos Széchényi Könyvtár

(Vége.)

SZERELMESEK KÖNYVE.

Most jelent meg az ATHENAEUM r. társ. kiadásában:

SZERELMESEK KÖNYVE.

Szerkesztette: DURA MÁTÉ.

Költemények, gondolatok, szerelmi nyelvek, levél-
minták, felköszöntők, társas-játékok, népdalok, o
o o o o o emlékeztetők, síb. kincsesháza. o o o o o o

Ezen gazdag tartalommal rendelkező izléses, színes borítékba kötött könyv

==== ára 2 korona. ====

KÁRTYA-KÓDEX.

KÁRTYA-JÁTÉKOK KÖNYVE.

Jókai Mór, Rákosi Jenő, Mikszáth

Kálmán, Herczeg Ferencz, Rákosi

Viktor, Bródy Sándor és Ambrus

o o o Zoltán közreműködésével o o o

. . . szerkesztette . . .

SZOMAHÁZY ISTVÁN.

Ára csinos vászonkötésben 2 korona 40

AZ ATHENAEUM ZSEBSZÓTÁRAI.

Magyar és Német Zsebszótár.

Tekintettel a két nyelv szólásaira.

I. rész: Magyar-Német.

II. rész: Német-Magyar.

Szerkesztette Kelemen (Wolff) Béla.

2. kiadás.

Minden rész külön csinos vászonkötésben 2 korona. — A két rész erős félbőr-kötésben 4 korona.

Franczia és Magyar Zsebszótár.

I. rész: Franczia-Magyar.

II. rész: Magyar-Franczia.

Szerkesztette: UJVÁRY BÉLA.

Minden rész külön csinos vászonkötésben 2 korona. — A két rész erős félbőr-kötésben 4 korona.

Horvát-Magyar és Magyar-Horvát SZÓTÁR.

Szerkesztette: MARGALITS EDE.

Ara csinos vászonkötésben 2 korona.

A SZÉPSÉG ❁ ❁ ❁ ❁ MŰVÉSZETE.

Irta és idegen források után összegyűjtötte ❁

Ára elegáns vászonkötésben 4 korona.

Megdönthetetlen igazság az, hogy a szépség világhatalom, a szépség oly fegyver a nők kezében, amely a legnagyobbakat, a legerősebbeket is legyőzi. Hatalmas ajándéka ez a természetnek, amelyet az, akinek meg nem adatott: megszerezheti. **Mindenki szép lesz, csak akarnia kell.** Ezt az igazságot bizonyítja ez a figyelmesen, gondosan szerkesztett könyv és ad a bizonyításai mellé olyan tanácsokat, amelyeknek helyességéről száz példa győzi meg az embert. Nincs a női szépségnek az az előmozdítója, az az árnyalata, amelyről alaposan ne értekezni. Az arczbőr, a haj, a száj, az orr, a fül ápolásától kezdve, a köröm, a fogak, a láb, a kéz gondozásáig behatóan tárgyal, fürkészt mindent, ami a szépséget előmozdítja, illetve ami annak árthat. Megmondja, hogy ki mint öltözködjék hidegben, melegben, milyen fürdőt használjon, mennyiben jó vagy rossz a vállfürdő, szól az alak konzerválásáról, a testtartásról és a **nőnek száz más kisebb-nagyobb titkáról, amit a nőnek tudni jó, hasznos, sőt szükséges.** Megbecsülhetetlen előnye és érdeme e könyvnek, hogy egy pillanatra sem téveszti szem elől az egészségtan követelményeit és mindattól óvja az olvasót, amit az orvosi vélemény tilt.

